

könyv
könyvtár
könyvtáros

2003
június

Local
Studies
Collection
Management

EDITED BY MICHAEL DEWE

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

12. évfolyam 6. szám

2003. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Dippold Péter: A PULMAN-program	3
Az oeirasi kiáltvány	6
Az oeirasi akcióterv	9
Hegyközi Ilona: Brit–magyar szeminárium Budapesten – másodszer	10

Fórum

Horváth Ádám: Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2002. évi tevékenységéről	13
---	----

Műhelykérdések

Bakonyi Géza: Informatikai fejlesztések a magyar könyvtárakban	19
Ásványi Ilona: Az egyházi könyvtárak a XX. század utolsó évtizedében ...	23
Mihalik József–Plihál Katalin: A kartográfiai dokumentumok állományvédelméről a virtuális magán térképgyűjteményekig	33

Perszonália

Redl Károly: Beszélgetés dr. Balázsné dr. Veredy Katalinnal	43
Fügedi Péterné: Dr. Wittek Lászlóné (Csűrös Éva) 1929–2003	50

Konferenciák

Ekler Péter: Muzeális állományt őrző könyvtárak 4. találkozója.....	52
--	----

Könyv

Gáncsné Nagy Erzsébet: Angol nyelvű kézikönyv helyismereti gyűjtemények szakemberei számára	56
Murányi Lajos: Születésnap köszöntés – egy kissé megkésett könyvismeretetéssel	58

From the contents

Péter Dippold: PULMAN project (3);

Ilona Hegyközi: British–Hungarian seminar in Budapest – for the second time (10);

Ádám Horváth: Report on the activity of the Hungarian National Shared Catalogue Association in 2002 (13);

Géza Bakonyi: Information technology developments in Hungarian libraries (19);

Ilona Ásványi: Church libraries in the last decade of the 20th century (23)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Bakonyi Géza*, a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárának főigazgató-helyettese; *Dippold Péter*, a Könyvtári Intézet igazgatója; *Ekler Péter*, az OSZK tudományos titkára; *Gáncsné Nagy Erzsébet*, a Győri Megyei Könyvtár munkatársa; *Hegyközi Ilona*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Horváth Ádám*, az OSZK informatikai főigazgató-helyettese; *Mihalik József*, a HM Térképészeti Kht. munkatársa; *Murányi Lajos*, az MTA Könyvtára osztályvezetője; *Plihál Katalin*, az OSZK osztályvezetője; *Redl Károly*, az Országgyűlési Könyvtár tájékoztatói igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU–ISSN 1216-6804

A PULMAN-program

A PULMAN-projekt az Európai Unió „Információs Társadalom Technológiái” kulcsakciója keretében a közkönyvtárak, helyi múzeumok és levéltárak együttműködésének és teljesítményének erősítésére indult 2001-ben. Közvetlen előzménye a Európai Közösség korábbi pályázati periódusában a Publica nevű program volt. A projekt tevékenysége szervesen kapcsolódik az eEurope akciótervhez, amely többek között a modern közszolgáltatások fejlesztését is tartalmazza, mint pl. az e-kormányzat, e-tanulás, e-egészségügy stb. A projekt fokozott figyelmet szentel a közkönyvtárakban történő internethasználattal kapcsolatos gyakorlati ismeretek fejlesztésének. A PULMAN-projektben 26 európai ország dolgozik, számuk további tízzel bővült a földrajzi kiterjesztést szolgáló PULMAN-XT kapcsolódó program elindulásával. Magyarország a kezdetektől részt vesz a PULMAN tevékenységében, az ország képviselője a Publika Magyar Könyvtári Kör volt a most záródó periódusban, koordinátora Billédiné dr. Holló Ibolya.

A programnak valóban sikerült megvalósítani az európai összefogást a közgyűjtemények területén. Egyik legfontosabb kézzel fogható eredménye egy 20 nyelvre lefordított útmutató¹, amely európai szinten a digitális formában meglévő közkönyvtári szolgáltatásokat tartalmazza, természetesen linkekkel a szolgáltatások forrásaihoz. Az útmutató három szélesebb területtel foglalkozik: társadalompolitika, menedzsment és technikai kérdések. A program magyarországi szervezői különös figyelmet fordítottak rendezvényeik során a hátrányos helyzetű felhasználóknak nyújtandó szolgáltatásokra.

Ezt jól mutatja azon hazai rendezvények sorozata, amelyek a projekt keretei között zajlottak: valamennyien jól emlékezhetünk pl. a 2002 tavaszán tartott szolnoki konferenciára, amelyen a digitális útmutató bemutatása mellett hangsúlyosan szerepelt a hátrányos helyzetű olvasók számára nyújtandó szolgáltatások kérdése is; az utóbbi idők megerősödő kezdeményezései erre a rendezvényre vezethetők vissza.

A PULMAN egy másik jellegzetes feladata a könyvtárak, múzeumok és levéltárak helyi együttműködésének elősegítése. Szemben a közgyűjtemények európai együttműködési hálózatának kialakítására alakult Cultivate-projekttel, sikerült előkészítenie a helyi együttműködés alapjait. A Cultivate-projekt az Európai Unió következő periódusában nem folytatódik, „bukásának” tanulsága számomra az volt, hogy a magasabb szintű (országos, majd európai) együttműködés csak a valóban működő helyi közös munkákra épülve képzelhető el. Ezt az alapozó munkát végezte-végzi a PULMAN, felismerve az alulról építkezés fontosságát. Ezt a keretei között tartott közös rendezvények is alátámasztják: a már említett szolnoki konferencia után pl. a Szentendrén tartott találkozóon nagy sikerű előadások hangzottak el a levéltárak és múzeumok digitalizálásának témakörében.²

Visszatérve a PULMAN általános menedzsmentjére, a program impozáns eredményeket tudhat magáénak. A már említett útmutató megjelenítése mellett vala-

mennyi résztvevő ország elkészítette a maga országjelentését a közkönyvtárakra vonatkozóan, amelyek nagy része szerepel az egész Európa közkönyvtárait összefogó ún. NAPLE-jelentésben³. Az egységes szempontok alapján összeállított dokumentumok tényanyaga lehetőséget nyújt az országonkénti összehasonlító elemzésre, mint amelyet a program kiadványában, a PULMAN Express utolsó számában statisztikai elemzés formájában meg is jelentettek.⁴ A közvetlen szakmai kapcsolatok fejlesztését segítette elő, hogy a projekt keretében több, mint 70 könyvtári szakember vehetett részt speciális tréningeken Európa vezető közkönyvtáraiban. Magyarországról két kolléga vett részt a Finnországban és Görögországban tartott tanfolyamokon.

A nemzeti konferenciákon, amelyek többségét 2002 őszén tartották, több, mint 2500 vendég vett részt mindhárom közgyűjteményi szektorból, a legtöbb rendezvényen az egyes országok szakmapolitikai irányítói is előadásokat tartottak. Valamennyi nemzeti találkozó három fő témakört járt körül: a PULMAN-útmutató kérdését, a közkönyvtári stratégiákat, valamint a könyvtárak, múzeumok és levéltárak hatékonyabb együttműködésének lehetőségeit.

Március 13–14-én került sor a projekt összegző konferenciájára a portugáliai Oeiras városában. A konferenciára a PULMAN-koordinátorok mellett 41 európai ország politikusait (kulturális minisztériumi vezetők), valamint vezető szakembereit hívták meg a szervezők, a résztvevők száma 170 fő volt.

A megbeszélés plenáris részében a portugál kulturális miniszter és az Európai Bizottság információs társadalomért felelős vezetőjének köszöntője után a projekt menedzsere, Rob Davies beszámolt a PULMAN-program eredményeiről: az útmutató megjelenését követően több résztvevő országban kezdődött meg komoly formában a közkönyvtárak stratégiai tervezésének munkája. A program eredményeként tekinthető a könyvtárak, múzeumok és levéltárak helyi összefogásának néhány példája is.

Ezután a konferencia szekciókban folytatta munkáját. Ezek a következők voltak: „Demokrácia és állampolgárság”; „Gazdasági és társadalmi fejlődés”; „Élethosszig tartó tanulás” és „Kulturális sokszínűség”. Természetesen ezen témák kapcsán mindenkor a könyvtárak szerepe került az előadások fókuszába. A rendkívül informatív előadások a program keretében elindított helyi és országos kezdeményezésekről tudósították a hallgatóságot.

Én magam az első szekció prezentációit kísértem figyelemmel. Mary Rowlett (Essex County Libraries, Chelmsford) előadása az angliai Essex megyében kialakított elektronikus önkormányzati portál fejlesztéséről számolt be, arról a törekvésről, hogyan tervezik 2005-ig mindenki számára elektronikusan elérhetővé tenni a helyi kormányzati, helytörténeti, egészségügyi és természetesen a könyvtári információkat.

A következő előadás a Rijekai Városi Könyvtár projektjét mutatta be, amelynek keretében a könyvtárosok jelentős lépéseket tettek a város tinédzsereinek könyvtárba szoktatásáért. Személyre szabott programok, kiscsoportos foglalkozások rendezése segített abban, hogy a fiatalok nem veszítették el kapcsolatukat az olvasással, és továbbra is a könyvtár rendszeres használói maradtak. A szekció harmadik előadásában a Helsinkai Városi Könyvtár kísérletével ismerkedhettünk meg, amely a könyvtári szolgáltatásokat kivitte az épület falai közül, és bevásárló központok-

ban, aluljárókban ajánlja fel az információkat az utca emberének. A projekt elnevezése (Information Gas Station) mutatja a szervezők azon törekvését is, hogy egyre nagyobb teret kap az információs szolgáltatásban az önkiszolgálás, a lehetőségek minél szélesebb körű biztosítása az önálló információszerzésre.

A többi szekció előadásait a későbbiekben a szekcióvezetők összefoglalói alapján tekintették át a résztvevők. A minisztériumi tisztségviselők külön szekció keretében ismerkedtek meg a PULMAN céljaival, egyhangúan támogatták a jövőre vonatkozó akciótervét, és ígéretet tettek a program anyagi támogatására is. Külön érdekessége a konferenciának, hogy a szervezőknek a legtöbb európai ország valóban felelős szakmapolitikusait sikerült mozgósítaniuk, a miniszteri szinttől az államtitkárokon keresztül a szakmai osztályok vezetői így közvetlenül kapcsolatba kerültek a résztvevő szakemberekkel, felelős Európai Unió tisztségviselőkkel és a program menedzsmentjével.

A konferencia második napján általános tájékoztató hangzott el a 2004-ben esedékes újabb Európai Unió pályázati kiírás részleteiről a 6-os keretprogramon belül. Az Európai Unió tisztségviselői az eddigi eredmények ismeretében bíztatták a PULMAN-projekt vezetőit a további pályázati lehetőség kihasználására. Rob Davies, a projekt koordinátora bejelentette, hogy a 2004-es kiírásig átmeneti megoldást kell keresni, ami pénzügyileg is biztosítja a PULMAN működésének folyamatosságát. Erre külön pályázatot adnak be, amelyhez a résztvevő országok minisztériumainak szándéknyilatkozata szükséges. Ez magyar részről már megtörtént, reméljük az áthidaló pályázat sikeres lesz.

Ezután került sor a konferencia talán legnagyobb fontosságú eseményére, az oeirasi felhívás végleges szövegének elfogadására. A felhívás a közkönyvtárak megnövekedett szerepével foglalkozik, a társadalom újabb kihívásainak megfelelő területeken. A nagy hatású kiáltvány hosszú távon meghatározza a közgyűjtemények leendő feladatait, tevékenységi körét. A dokumentum magyar fordítása is elkészült, olvasóink beszámolóim után tanulmányozhatják.

Reméljük, Magyarország a következő periódusban is tevékeny részt vállal különböző Unió projekttek keretein belül a könyvtárak hazai és nemzetközi fejlesztésének munkálataiban, ennek érdekében rengeteg még a tennivalónk.

JEGYZETEK

- 1 Magyar fordítását ld.: <http://www.ki.oszk.hu/pulman/dg/index.html>
- 2 A 2002. október 4-én tartott workshop programját ld. Billédiné Dr. Holló Ibolya NKA számára készített beszámolójában: <http://www.ki.oszk.hu/pulman/nkabeszamolo.html>
- 3 A jelentés címe: The report on the public library in the electronic world: a survey initiated by National Authorities of Public Libraries in Europe. (Jelentés a közkönyvtárakról az elektronikus világban: a NAPLE által kezdeményezett áttekintés) <http://www.bs.dk/naple/survey.pdf>
- 4 Fuegi, David–Jennings, Martin: Public Libraries in Europe: a statistical view. – Pulman Express: Special Conference Edition. 2003. March 24–27.

Dippold Péter

Az oeirasi kiáltvány

A PULMAN-hálózat programja az e-Európa megvalósításáért

36 európai ország (1) miniszterei, magas rangú döntéshozói és szakemberei a következő prioritásokat jelölték ki a portugáliai Oeirasban 2003. március 13–14-én rendezett PULMAN stratégiai konferencián:

Megfelelő finanszírozásra, valamint helyi és országos szintű támogatásra van szükség ahhoz, hogy:

- a közkönyvtárak – a levéltárakkal és múzeumokkal együttműködve – kiemelt szerepet kapjanak az e-Európa akcióterv (2) megvalósításában. Ehhez mielőbb elektronikus információ-szolgáltató központokká kell fejlődniük.
- a PULMAN-hálózat (3) irányelveinek és gyakorlatainak átvételével a közkönyvtárak kielégíthessék az információs társadalom minden rétegének igényeit.

E célok eléréséhez a közkönyvtáraknak

- megújult, minőségi szolgáltatásokat kell kínálniuk, felhasználva a digitális technológiákat, és lehetővé téve az állampolgárok számára, hogy személyes céljaikat megvalósíthassák a változó világban. Mindez elősegíti az egységes európai társadalom és a sikeres, tudásalapú gazdaság kialakulását.
- a PULMAN-hálózat 36 országának könyvtáraiba beiratkozott több mint 150 milliós tagságra (4) támaszkodva számottevő fejlődést kell elérniük abban, hogy az állampolgárok – különösen azok, akiket társadalmi vagy digitális kirekesztés veszélye fenyeget – igénybe vegyék a könyvtári szolgáltatásokat.

A PULMAN-konferencia megállapítja, hogy az állampolgárok számára jelentős előnyöket nyújtana a közkönyvtári, levéltári és múzeumi szolgáltatások következetes támogatása helyi, országos és európai szinten, négy meghatározott területen.

A közkönyvtárak, a levéltárakkal és múzeumokkal együttműködésben a következő célokat tűzik ki:

Demokrácia és polgárosodás

- A közösség egészének igényeit kielégítve elő kell segíteniük a polgári, demokratikus társadalom kialakulását, szabad hozzáférést kell nyújtaniuk minden kultúrához és tudáshoz, valamint küzdeniük kell a kirekesztés ellen azál-

tal, hogy vonzó és kellemes környezetet biztosítanak az emberek számára. Különös figyelmet kell fordítaniuk a speciális csoportok, például a fogyatékos-sággal élők, tizenévesek, idősek, munkanélküliek és kistelephelyeken élők igényeire.

- Támogatniuk kell az e-kormányzással, e-egészségüggyel, e-kereskedelem-mel és e-tanulással kapcsolatos szolgáltatások igénybevételét egyszerű, objektív és felhasználóbarát hozzáféréssel, és az elektronikus információforrás-sok használatának megtanításával.

Egész életen át tartó tanulás

- Különös figyelmet kell fordítaniuk a gyermekekre és nevelőikre azáltal, hogy játékok és új technológiák alkalmazásával szórakoztató, biztonságos és ösztönző környezetet teremtenek az iskolai munkához és szabadidős tevékenységekhez, valamint partnerkapcsolatot alakítanak ki iskolákkal és más oktatási intézményekkel.
- Az oktatási intézményrendszeről független, informális tanulási központokká kell fejlődniük, kihasználva az e-tanulás valamennyi lehetőségét, hogy megfelelő tartalmat, képzést és segítséget tudjanak nyújtani az állampolgároknak életük bármely szakaszában.
- Hozzá kell járulniuk a művelt információs társadalom kialakulásához úgy, hogy az olvasást továbbra is minden eszközzel, az Internet bevonásával is támogatják.

Gazdasági és társadalmi fejlődés

- Európa leggyakrabban használt nyilvános Internet-hozzáférési pontjainak (Public Internet Access Point – PIAP) bizonyított sikerére alapozva küzdeniük kell a digitális írástudatlanság és megosztottság ellen, hozzáférést és képzést biztosítva azoknak, akiket az információs társadalomból való kirekesztés veszélye fenyeget, valamint olyan új csatornákon keresztüli szolgáltatásokkal, mint a digitális televízió, amint ezek az eszközök helyi szinten elérhetővé válnak.
- A helyi gazdasági közösségekkel és más szolgáltatókkal együttműködésben, értéknövelt információs szolgáltatásokkal kell támogatniuk a tudás gazdaságának kialakulását Európában.

Kulturális sokszínűség

- Erősíteniük kell a helyi közösséghez tartozás érzését, a család és a lakóhely történetének ismeretét egy fokozottan globalizálódó világban, a könyvtárak, a múzeumok és a levéltárak digitális és nyomtatott anyagainak előállítással, hozzáférhetővé tételével és megőrzésével a jövő generációi számára.
- Támogatniuk kell az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sokszínűséget, elő kell segíteniük a kulturális azonosságtudatot és a társadalmi integrációt, be-

vonva a helyi polgárokat és közösségi csoportokat a mindenki számára hozzáférhető, digitális forrásokat tartalmazó „Kollektív emlékezet” létrehozásába.

Vonatkozó dokumentumok:

- Múzeumok, eszmei örökség és globalizáció. Shanghaji Charta, ICOM (2002)
Az IFLA Glasgow-i deklarációja a könyvtárakról, információs szolgáltatásokról és a szellemi szabadságról (2002)
Az IFLA kiáltványa az Internetről (2002)
A NAPLE állásfoglalása az európai közkönyvtárak fejlődéséről (2002)
Az EBLIDA állásfoglalása a könyvtárak szerepéről az egész életen át tartó tanulásban (2001)
Közkönyvtári szolgáltatások: az IFLA/UNESCO fejlesztési irányelvei (2001)
Lundi irányelvek: e-Európa, digitalizálási együttműködés, az EC Információs Társadalom Főigazgatósága (2001)
Az Európa Tanács és az EBLIDA irányelvei a könyvtári jogalkotásról és könyvtárpolitikáról Európában (2000)
Az Európa Tanács ajánlásai a levéltárakhoz való hozzáférés európai szabályozásáról (2000)
Koppenhágai deklaráció (1999)
Leuveni kommuniké (1998)
Az Európa Parlament Kulturális, Ifjúsági, Oktatási és Média Bizottságának beszámolója a „Könyvtárak szerepe a modern világban” címmel. (1998)
Múzeumok és kulturális diverzitás: elvi állásfoglalás. ICOM (1997)
Az IFLA/UNESCO közkönyvtári kiáltványa (1994)

* * *

JEGYZETEK

- 1 A PULMAN-hálózat tagjai: Albánia, Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Macedónia, Magyarország, Moldávia, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szerbia és Montenegró, Szlovák Köztársaság, Szlovénia, Törökország, Ukrajna.
- 2 http://europa.eu.int/information_society/eeurope/index_en.htm
- 3 <http://www.pulmanweb.org/DGMs/DGMs.htm>
- 4 <http://www.libecon.org>

Az oeirasi akcióterv

A PULMAN-konferencia felkéri a minisztereket, továbbá az országos és helyi szintű döntéshozókat és szakembereket, hogy meghatározott időn belül:

1. Dolgozzanak ki olyan stratégiákat, amelyek úgy hasznosítják és fejlesztik tovább az európai közkönyvtárak, levéltárak és múzeumok átfogó hálózatának infrastruktúráját és szaktudását, hogy az teljes körűen elláthassa lehetséges társadalmi, kulturális és gazdasági szerepét.
2. Helyezzék előtérbe olyan kulcstevékenységek helyi és országos szintű finanszírozását mint az Internethez és az elektronikus információforrásokhoz való hozzáférés biztosítása, digitalizálás, új szolgáltatások kipróbálása, megfelelő technikai infrastruktúra biztosítása – ideértve a szélessávú Internetcsatlakozást, ahol erre lehetőség van – valamint közös szabványok alkalmazása.
3. A kulturális örökség szektor (közkönyvtárak, múzeumok, levéltárak) összehangolt irányelveinek kialakítása érdekében fontolják meg ágazatközi hivatalok létrehozását és a minisztériumok közötti együttműködés lehetőségét.
4. Törekedjenek hatékony együttműködésre a kulturális örökség területéhez tartozó helyi intézmények és más kiemelkedő fontosságú gazdasági és társadalmi szektorok között (pl. oktatás, foglalkoztatás, turizmus, közösségi szervezetek) a helyi szolgáltatások átszervezése, valamint a költséghatékony gazdálkodás és irányítás érdekében.
5. Biztosítsanak interaktív hozzáférést a helyi történelmet, irodalmat, művészeteket, és közösségi témákat a legmodernebb multimédiás és digitális formában feldolgozó anyagokhoz, szükség esetén oktatási segédanyagként összeállítva.
6. Támogassák a kiválósági központok kialakulását, amelyek ösztönözhetik a bevált gyakorlati megoldások alkalmazását, és szükség szerint innovatív szolgáltatások szélesebb körű alkalmazásának kiindulópontjai lehetnek.
7. Alkalmazzanak új irányelveket a munkaerőfelvétel és a továbbképzés területén, ideértve a megfelelő bérezést és munkakörülményeket is, hogy a könyvtárosok képesek legyenek optimálisan kielégíteni a könyvtárhasználók igényeit olyan területeken is, mint a tanulás és az információk társadalom technológiáinak használata.
8. Kísérjék figyelemmel a könyvtárhasználók változó igényeit és ezekhez igazítsák a fejlesztési és beruházási terveket.
9. Rendszeresen elemezzék és értékeljék a szolgáltatásokat, főként azokat, amelyek az új technológiákat használják fel, és állapítsanak meg teljesítményértékelési kritériumokat a befektetés eredményességének megállapítására.
10. Javasoljanak országos és európai szintű kutatási és a kutatás eredményeinek hasznosítására ösztönző tevékenységeket, ahol lehet, együttműködésben más, a kutatást támogató szervezetekkel és olyan magánvállalatokkal, amelyek az információhoz való hozzáféréssel, tartalomfejlesztéssel és digitalizálással foglalkoznak.

Oeiras, 2003. március

Brit–magyar szeminárium Budapesten – másodszer

2003. április 1-jén és 2-án került sor a második brit–magyar könyvtári szemináriumra, ez alkalommal az Országos Széchényi Könyvtárban. A rendezvény szervezői a British Council, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) és a Könyvtári Intézet voltak.

A konferencia a könyvtárak stratégiai fejlesztésének kulcskérdéseivel foglalkozott „A stratégiától a megvalósításig” címmel. A rendezvény céljai a szervezők szándéka szerint a következők voltak: tapasztalatcsere és kölcsönös tájékozódás, személyes kapcsolatok kiépítése, a jövőbeni együttműködés megalapozása. A British Council jóvoltából ez alkalommal négy angol szakember látogathatott el Magyarországra. A konferenciára az ODR könyvtárak egy-egy vezetője vagy vezető munkatársa kapott meghívást, a résztvevők száma meghaladta a 60 főt.

A fő előadások között elsőként *Kócziánné Szentpéteri Erzsébet* (NKÖM Közgűjteményi főosztály) adott összefoglalót a közgűjtemények magyarországi fejlesztési trendjeiről. Ezt követte *Skaliczki Judit* (NKÖM Könyvtári osztály) előadása a magyar könyvtárügy fejlesztési tervének stratégiai céljairól a 2003–2007-es időszakban.

A könyvtárak stratégiai fejlesztése az Egyesült Királyságban című, átfogó előadást *Chris Batt* (Re:source) tartotta, melynek során három jelentős fejlesztési programot mutatott be: a People’s Network projektet, amelynek keretében 4300 közkönyvtárat kapcsoltak be a világhálóba, s amelynek révén 32 ezer munkaállomás áll nyilvános használatra rendelkezésre; a Kulturális Minisztérium nemrég közzétett jelentését (A fejlesztések keretei: könyvtár, tanulás és információ a következő évtizedben), amely egy hároméves fejlesztési terv alapjául szolgál; és a Re:source tevékenységét.

Az előadások további csoportjai a magyar stratégiai terv egy-egy „pillére” köré szerveződtek: regionális koordináció és együttműködés (levezető elnök: *Ramháb Mária*), a könyvtárak és a tanulás (levezető elnök: *Bartos Éva*), nemzetközi kapcsolatok és európai kezdeményezések (levezető elnök: *Dippold Péter*).

A regionális együttműködéssel foglalkozó szekcióban *Ramháb Mária* (Katona József Könyvtár, Kecskemét) tartott bevezető előadást arról, hogy ezek a kérdések hogyan jelennek meg a magyar könyvtárügy fejlesztési tervében. *Adie Scott* (Croydon) egy londoni könyvtár szolgáltatási tapasztalataira támaszkodó esettanulmányral illusztrálta, hogy milyen lehetőségekkel és kihívásokkal bővült az utóbbi években a közkönyvtárak együttműködése (számítógépes fejlesztések, képzési tevékenységek, a szolgáltatások fejlesztésének támogatása), és milyen programokba kapcsolódtak be közkönyvtárak (az élethosszig tartó tanulás, az alapkészségek elsajátítása, a formális tanulás támogatása). Ezután következett *Chris*

Batt (Re:source) újabb előadása a brit közgyűjtemények együttműködésében megmutató új trendekről, különös tekintettel az úgynevezett regionális feladatokra, amelyek keretében regionális ügynökségeket létesítenek annak érdekében, hogy előmozdítsák a közgyűjtemények szorosabb együttműködését és fokozottabb integrációját. A regionális feladatok körébe tartoznak a tanulási lehetőségek, a szolgáltatások elérhetőségének értékelése, az információs és kommunikációs technológia fejlesztésével kapcsolatos elképzelések is. *Zselinszky Lászlóné* (Móricz Zsigmond Könyvtár, Nyíregyháza) Közös könyvtári szolgáltatások a Kárpátok Euro régióban címmel mutatta be a regionalizmus érvényesülését könyvtára tevékenységrendszerében az 1996–2002-es időszakban. Ezután részletesen megismertette a hallgatóságot a Szaboles-Szatmár-Bereg megye könyvtári ellátását javítani szándékozó bibliobusz-projekt előkészítésének és megvalósításának menetével. *Pallósiné Toldi Márta* (Berzsenyi Dániel Könyvtár, Szombathely) a kis települések könyvtári ellátásának megoldásáról – többek között az önkormányzatok dilemmáiról, az új modellekről, a szemléletváltás szükségességéről – szolt a Vas megyei gyakorlat alapján.

A könyvtárak és a tanulás címet viselő szekció munkáját *Pálvölgyi Mihálynak* (Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely) az angol kollégák körében is nagy érdeklődést keltő, a könyvtárosképzésre is kitekintő előadása alapozta meg „Lehetőségek a nyílt tanulásra Magyarországon” címmel. *Rosalie Byrne* (Brit Oktatási és Szakképzési Minisztérium) azt taglalta, hogy milyen szolgáltatások segítik az Egyesült Királyságban a „tanuló társadalmat”, milyen sajátos igények merülnek fel a közgyűjtemények használói körében, milyen együttműködési lehetőségek nyílnak a közgyűjtemények számára ezen a területen. *Adie Scott* (Croydon) azt a kérdést vizsgálta, hogy mit tehetnek a közkönyvtárak (amelyeket – ahogy elmondta – régebben „a szegények egyetemé”-nek tartottak, újabban „utcasarki egyetemek”-nek titulálnak) a tanulás segítése érdekében: a könyvtár legyen az elérési pont a helyi közösség számára a tanulásához, különösen az interneten már elérhető forrásokhoz. A croydoni könyvtári hálózat gyakorlatából vett példákon mutatta be, hogy milyen változások történtek az utóbbi időben a szolgáltatások fontossági sorrendjében, és milyen hatással voltak ezek a változások a használókra és a könyvtárosokra. *Bartos Éva* (Könyvtári Intézet) a könyvtár tanulási központi feladatait vizsgálta a különböző könyvtártípusok esetében a magyar szakirodalomban tett megállapítások tükrében, majd a használóképzés és a könyvtárosképzés területén fogalmazta meg a közkönyvtárak teendőit.

A nemzetközi kapcsolatok és európai kezdeményezések szekcióban először *David Dawson* (Re:source) adott tájékoztatást intézménye ez irányú tevékenységéről és stratégiai céljairól. Gyakorlatias és hasznos beszámolója kitért a kultúra területén zajló európai projektekre is (eEurope 2005, MINERVA stb.). Itt csak azt a megállapítást idézzük, amely szerint a született angol szakembereknek is óriási gondot jelent az EU-s pályázati adatlapok nyelvezetének megértése... A magyar könyvtárügy nemzetközi stratégiájának kialakítása felé összefoglaló címen először *Dippold Péter* (Könyvtári Intézet) ismertette a magyar könyvtárak részvételének tapasztalatait az európai uniós projekteken. Ezt követően a felsőoktatási könyvtárak együttműködési kezdeményezéseiről szolt *Mader Béla* (Szege di Egyetem Könyvtára), a közművelődési könyvtárakéiról pedig *Biczák Péter* (Megyei Könyvtár, Szentendre).

A konferenciát követő napon délelőtt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában Koncz Erika államtitkár asszony részvételével záró megbeszélésre került sor az angol vendégekkel arról, hogy milyen témákat lenne célszerű felvenni a brit–magyar kormányközi kulturális együttműködés programjába a könyvtári és múzeumi területen a következő három éves időszak során.

A résztvevők tájékozódását a szervezők az előadások összefoglalóival és vetített képeinek nyomtatott (lefordított) változataival igyekeztek segíteni. Az előadások egy része várhatóan nyomtatásban is megjelenik a Könyvtári Figyelőben, illetve annak hálózati változatában. A rendezvény kapcsán összegyűlt brit könyvtár-politikai dokumentumok, prospektusok stb. a Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyűjteményét gazdagítják.

A Könyvtári Intézet munkatársai bíznak benne, hogy a sikeres második brit–magyar könyvtári szemináriumot továbbiak követik majd egy-egy aktuális témáról.

FÜGGELÉK

Ízelítőül azok számára, akik nem vettek részt a rendezvényen, de érdeklődnek a brit könyvtárügy új fejleményei iránt, néhány hálózati címet közlünk a tájékozódáshoz:

Re:source. The Council for Museums, Archives and Libraries

<http://www.resource.gov.uk>

Croydon County Council Libraries (Croydoni megyei könyvtári hálózat)

<http://www.croydon.gov.uk>

Department of Education and Skills (Oktatási és Szakképzési Minisztérium)

<http://www.dfes.gov.uk>

Department for Culture, Media and Sport (Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztérium)

<http://www.dcms.gov.uk/heritage/index.html>

Empowering the learning community (a tanuló társadalom „felvértezésének” programja)

– A Library and Information Commission Education and Libraries Task Group jelentése és ajánlásai a Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztérium és az Oktatási és Foglalkozásügyi Minisztérium államtitkárai számára (2000. március)

<http://www.lic.gov.uk/publications/policyreports/empower>

New Opportunities Fund (új lehetőségek pénzalap) – A Lottery Fund (szerencsejáték-alap) finanszírozza ezt a programot, amelynek keretében országos egészségügyi, oktatási és környezetvédelmi projektek valósulnak meg.

<http://www.nof.org.uk>

UK on-line (Egyesült Királyság Online) – Ennek a programnak az a célja, hogy az interneten az üzleti, közigazgatási/kormányzati és közösségi szolgáltatások mindenki számára elérhetőek és hasznosan igénybe vehetőek legyenek. Erre a célra hatezer UK on-line központot létesítenek, kb. 3000-et közkönyvtárakban.

<http://www.ukonline.gov.uk>

<http://www.letsallgeton.uk>

Hegyközi Ilona

A MOKKA közgyűléséről

A MOKKA Egyesület 2003. április 23-án tartott közgyűlésén megvitatta az egyesület 2002. évi tevékenységéről szóló közhasznúsági jelentést. Ezt az alábbiakban közöljük.

Bakonyi Géza projektvezető beszámolt a MOKKA indítása óta szerzett tapasztalatokról, és tájékoztatást adott a MOKKA-adatbázis fokozatos feltöltésének helyzetéről, menetéről.

A MOKKA tagkönyvtárai a közgyűlés előtt néhány nappal, illetve egy részük a közgyűlésen, kézhez kapta Bakonyi Géza és Koltay Klára „Egységes országos lelőhely adatbázis kialakítása a MOKKA központi adatbázisára alapozva” c. megvalósíthatósági tanulmányát, amelyet a NKÖM Könyvtári Osztálya felkérésére készítettek. A tanulmány azt tárgyalja, hogyan lehetne a MOKKA központi adatbázisát (ez az egyetlen, amelynek országos közös katalógusként való működését finanszírozza a NKÖM és a projektet támogató más minisztériumok, intézmények) oly módon átalakítani, hogy az alkalmas legyen az 54 Országos Dokumentum-ellátási Rendszerhez tartozó könyvtárban található példányok lelőhelyadatainak tárolására. E cél megvalósítása esetén a könyvtárak felhasználói könnyen megtalálhainák az őket érdeklő dokumentumok lelőhelyét, és a könyvtárak könyvtárközi kölcsönző szolgáltatása is jelentősen könnyebbé és hatékonyabbá válhatna. A tanulmány szerzői a végleges változatot a MOKKA-tagkönyvtáraktól beérkező vélemények, javaslatok felhasználásával készítik el. (P. G.)

Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2002. évi tevékenységéről

Székhely: 2002. június 17-éig:
1011 Budapest I., Gyorskocsi u. 5-7.,

majd 2002. június 18-ától:
Országos Széchényi Könyvtár, 1827 Budapest, Budavári Palota F
épület

Adószám: 18159264-1-42

Közhasznúsági besorolási fokozat: közhasznú szervezet

Nyilvántartásba vételi végzés száma, kelte: 11. Pk. 60329/97/3., 1997. jún. 25.

TARTALOM

A) Számviteli beszámoló

Az „Egyszeres könyvvitelt vezető egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolójának mérlege 2002. év” a közzétett beszámolóban nem szerepel. Megtekinthető a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület) irattárában [KV2003/42 (III. 21). sz. irat].

B) Költségvetési támogatás felhasználása

A MOKKA Egyesület 2002-ben költségvetési támogatást nem kapott.

2001-ben az alábbi támogatásokat kapta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától:

– rendkívüli támogatás ODR keretből:	5 000 000
– Telematikai Pályázat keretében:	11 000 000
Összesen:	16 000 000

2001-ben a MOKKA Egyesület a fenti költségvetési támogatásokból semmit nem használt fel. A 2002. évi felhasználások az alábbiak:

– adatbázis létesítése:	3 400 000
– szoftverhasználati díj:	12 265 500
– visszafizetés a NKÖM-nek (pályázati pénzből nem fedezhető költségek miatt):	309 464
Összesen:	15 974 964

C) A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

2002. I. 1-jei nyitó:

Bank:	18 508 232
Diszkont kincstárjegy:	4 687 800
Kötelezettség:	– 309 606
Nyitó összesen:	22 886 426

Bevételek:

Értékpapírok kamata:	309 075
ABN AMRO bankszámla kamata:	233 840
NKÖM pályázatból vissza:	–309 464
Egyéb bevétel:	9 281
Bevételek összesen:	242 732

Kiadások:

Béreköltség (megbízási díj):	600 000
Munkabérek közterhei:	448 000
Anyagjellegű szolgáltatások	
– Kurátor Kft. Könyvelési díj:	233 000
– Titkári feladatok (Cédrus Bt.):	295 000
– Projektszervezés:	341 660
– Telefonhasználat:	77 988
– Bankköltség:	78 238
– Egyéb anyag jellegű szolgáltatás:	2 137
Anyag jellegű szolgáltatások összesen	1 028 023
Adatbázis	3 400 000
Szoftverhasználati díj	12 265 500

Kiadások összesen**17 741 523****Követelések:****0****Kötelezettségek :****0****2002. XII. 31-ei záró adatok:**

Nyitó:	22 886 426
Bevételek:	242 732
Kiadások:	-17 741 523
Követelések:	0
Kötelezettségek:	0

Záró összesen:**5 387 635****2002. XII. 31-ei záró pénzállomány:**

Bank:	5 387 635
Összesen:	5 387 635

D) A cél szerinti juttatások kimutatása

A MOKKA Egyesület 2002. június 29-én vette át a számítógépes rendszert és szoftvert a szállítótól. Ez a tény, valamint a tartalmi beszámolóban leírt feladatok elvégzésének szükségessége miatt a MOKKA projekt üzemszerű működése 2002-ben nem indult meg, így a MOKKA Egyesület az alapszabályában megfogalmazott közhasznú tevékenységet nem végzett a beszámolási időszakban.

E) A központi költségvetési szervtől, az elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől kapott támogatás mértéke

A MOKKA Egyesület 2002-ben nem kapott támogatást a központi költségvetési szervtől, az elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől.

F) A közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

A MOKKA Egyesület 2002-ben sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem adott választott vezető tisztségviselőinek.

G) A közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló

A MOKKA projekt 2002. január 1-jével az Országos Széchényi Könyvtárba került. Az ezzel kapcsolatos változásokat (székhely, alapszabály) a Fővárosi Bíróság 2002. augusztus 7-ei keltű végzésében (16.Pk.63269/1990/19) – 2002. június 18-ai hatállyal – bejegyezte. A MOKKA Egyesület és az OSZK szerződésben állapodott meg abban, hogy az OSZK vállalja, illetve végzi a MOKKA-projekt üzemeltetését, fejlesztését. A fenti időponttal változás történt a MOKKA projekt-vezetőjének személyében is. 2002-ben a következő feladatokat végeztük el:

1. Általánosságban:
  - A tagkönyvtárak igazgatóival, informatikusaival és katalogizálóival egyeztetjük az eddig történeteket, a várható tennivalókat.
  - Minden nagyobb munkafázis után újra építettük a központi adatbázist és a „log” fájlok alapján megbeszéljük a további teendőket, a tanulságokat eljuttatuk a tagkönyvtárakhoz is.
  - Elősegítettük az OSZK és a NIIF közötti szerződés létrejöttét, amelynek alapján a NIIF vállalta a MOKKA adatbázisainak működtetését a NIIF egyik szerverén, illetve az üzemeltetési költségek fedezését.
  - Elkészítettük a MOKKA Egyesület, az üzemeltető OSZK és a T-Systems Dataware Kft. közötti háromoldalú megállapodást, amely a további üzemeltetés és fejlesztés kereteit biztosította.
  - Elkészítettük a MOKKA Egyesület és az üzemeltetést, fejlesztést végző OSZK közötti kétoldalú szerződést, amelynek alapján a tényleges munka folyik.
  - Elkészítettük a MOKKA központi adatbázis még szükséges átalakításának a fejlesztési tervét.
2. A MOKKA központi adatbázisát szabályozó algoritmusokat tartalmazó dokumentumok kidolgozása
  - Elkészítettük a MOKKA besorolási rekordjainak létrehozásához szükséges dokumentumokat. Ezek a dokumentumok tartalmazzák:
    - a besorolási rekordok működési modelljét,
    - a besorolási MOKKA-rekordok létrehozásának, illetve a tagkönyvtárak besorolási rekordjai feltöltésének követelményeit,

- a besorolási rekordok szintaktikai ellenőrzését és duplum-ellenőrzését,
  - a besorolási rekordokból képzendő indexek meghatározását,
  - a besorolási rekordok karbantartásának modelljét.
- Szabályoztuk a rekordok, illetve az állományadatok törlésének módját a MOKKÁ-ban.
  - Javítottuk a szintaktikai ellenőrzést leíró dokumentumokat a tagkönyvtárak katalogizálási szabályzatainak és szokásainak elemzése tükrében, és ennek alapján véglegesen szabályoztuk a központi adatbázis feltöltésekor alkalmazott algoritmust.
  - Javítottuk a duplum-ellenőrzést leíró dokumentumokat a tagkönyvtárak katalogizálási szabályzatainak és szokásainak illetve exportálási lehetőségeiknek elemzése tükrében (különös tekintettel a többkötetes dokumentumokra, amelyeket a tagkönyvtárakban hatféle módon dolgoznak fel), és ennek alapján véglegesen szabályoztuk a központi adatbázis létrehozásakor és folyamatos feltöltésekor alkalmazott algoritmust.
  - Tagkönyvtáranként és rendszerenként egyeztetjük a rekordok fel- és le-töltésének lehetőségeit és módját.
  - Tagkönyvtáranként és rendszerenként specifikáltuk a rekordok feltöltése során alkalmazott eljárásokat.

3. A MOKKA induló adatbázisának tesztelése

Mindezek a változtatások szükségessé tették a központi adatbázis többszöri inicializálását: a tényleges problémák csak e tesztadatbázisok felépítése során derülhettek ki. Az első tesztadatbázis, amely már tartalmazta a szintaktikai ellenőrzés és a MARC konverzió javított algoritmusait, áprilisra készült el. A második tesztadatbázis, amely tartalmazta az előző tesztadatbázis elemzése után javított algoritmusokat illetve a tagkönyvtárak által exportált rekordok sajátosságait figyelembe vevő specifikációkat (karakter konverzió, MARC konverzió, szintaktikai és MARC ellenőrzés), augusztus elejére készült el. Ezt a verziót mutattuk be az MKE Vándorgyűlésen és egyben ezt tettük kísérleti jelleggel elérhetővé. Az év során még kétszer kellett újraépíteni a központi adatbázist, mert újabb hiányosságokra derült fény. Ezek oka elsősorban az egyes könyvtárak rekordjainak nem megfelelő formátumú exportálása, a többkötetes rekordok duplumellenőrzésének hiányos, illetve téves meghatározása volt.

A tesztadatbázisok elemzése az alábbi szempontok alapján történt (ezt egyrészt a MOKKA munkatársai, másrészt egyes könyvtárak szakemberei végezték):

- a betöltési rangsor figyelembe vétele,
- a betöltendő, be nem töltendő rekordok, illetve adatok, továbbá a MOKKA-rekordokhoz hozzáírandó adatok köre,
- a szintaktikai és a duplumellenőrzés,
- a tagkönyvtárak rekordjainak azonosítására, a lelőhelyadatok bejegyzése,
- a többkötetes dokumentumok kezelése és
- a sorozatok kezelése,
- az adat- illetve a rekordvesztesség.

A konverzió két fő területét is vizsgáltuk: a karakterkonverziót és formátumkonverziót. A formátumkonverzió MOKKA követelményeit összehangoltuk a Corvina rendszert alkalmazó könyvtárak formátumkonverziós követelményeivel. A konverziók vizsgálata a letöltés folyamatára is kiterjedt. A keresés tesztelése a kulcsszavas és a böngésző keresés működésére, az elsődleges és korlátozó indexek tartalmának vizsgálatára terjedt ki.

Vizsgáltuk a találatok megjelenítésének formátumait.

Ellenőriztük a WebPac felület képernyőinek tartalmát és működését. A sűgők szövegét egyes esetekben módosítottuk, illetve kiegészítettük, újabb sűgőket is készítettünk.

A beszámolási időszakban folyamatosan teszteltük a MOKKA tesztadatbázisainak bibliográfiai rekordjait. A tesztelés eredményeit minden alkalommal írásba foglaltuk, ezeket átadtuk a szállítónak, és rendszeres konzultációkat folytattunk vele. A szükséges javításokat elvégeztük a MOKKA szabályozási dokumentumain és algoritmusain. A szállító által végzett programmódosítások után a tesztadatbázisokat ismételten ellenőriztük. Az adatbázis működésének tesztelését tesztrekordok kidolgozásával is megkönnyítettük.

2003. I. negyedévében biztosított a MOKKA üzemszerű működésének indulása.

Budapest, 2003. április hó

Horváth Ádám
a MOKKA Egyesület
elnöke

Informatikai fejlesztések a magyar könyvtárakban*

(Egy bővített mondat
az épülő új szegedi egyetemi könyvtár
apropóján)

1) Minek nevezzetek? Feladatom szerint a magyar könyvtárakban folyó informatikai fejlesztések fő irányultságáról kellene beszélnem, de nem hiszem, hogy lenne felhatalmazásom egy ilyen széles ívű előadás megtartására, főleg nem ilyen rövid terjedelemben. Inkább egy többszörösen is bővített mondatban néhány gondolatomat foglalnám össze, amelyek a Szegeden egyre látványosabban épülő új egyetemi könyvtár épületének informatikai infrastruktúrája kialakítása kapcsán merültek fel bennem és informatikus kollégáimban.

Mindenekelőtt néhány szó az elnevezésről. Hogy is fogják hívni ezt az új intézményt, amelynek teljes alapterülete a hozzácsatolt konferenciaközponttal együtt 24 ezer négyzetméter körül lesz, napi látogatóinak száma 4-5 ezer között várható, a két darab galériás, 100 méter hosszú olvasói térben pedig közel 400 ezer kötet kerülhet elhelyezésre? Nemrég olvastam egy tanulmányt, amelyben a FSZEK új könyvtári együttesét a szerző – Umberto Eco egyik regénye címének parafrázisával – a holnap szigetének nevezi. Kétségtelenül sok igazság van ebben, hiszen a könyvtárak léte, ahogyan az iskoláké és egyetemeké is, minden hagyományörző és -átadó funkciójuk mellett is elsősorban a jövő szempontjából indokolható. A volt OMIKK épületében kialakított HIK pedig már elsősorban információs központ akar lenni: ugyan vannak benne könyvek, de ezek elsősorban mint információforrások kaptak helyet a több száz számítógépes munkahelyet kínáló terekben.

A szegedi új épület neve pedig TIK, azaz Tanulmányi és Információs Központ. Mader Béla főigazgató úr többször is elmondta, hogy ez az elnevezés olyan, mintha a templomot (elnézést a profán hasonlatért) imádkozásügyi és hitéleti centrumnak neveznénk. Ugyanakkor ez a magyarul rémesen hangzó rövidítés mintha azt is sugallná, hogy a most épülő könyvtár egy kicsivel más akar lenni, mint a hagyományos könyvtár. Kétségtelen, a külföldi szakirodalom a modern könyvtárat úgy határozza meg, mint hibrid könyvtárat, azaz egy olyan helyet, ahol a hagyományos és az elektronikus könyvtári szolgáltatások szimultán vannak jelen. Bár talán „magyarul” jobb lenne a komplex vagy totális könyvtár kifejezéssel jellemezni azt a könyv-

---

* A cikk a X. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon 2003. április 25-én elhangzott előadás szöveges verziója.

tárnak nevezett közösségi (fizikai és virtuális) teret, amely manapság különböző kulturális, ismeretszerzési, dokumentum-ellátási és infokommunikációs szolgáltatásokat integrál.

2) Mi célból? Erre a kérdésre látszólag egyszerű a felelet, hiszen egyetemi könyvtárról van szó. De éppen nemrégiben került a kezembe (virtuálisan, mert az EISZ egyik elektronikus folyóiratának „lapjairól” van szó) egy angol nyelvű tanulmány, amely azt taglalta, hogy baj-e, ha egyetemi könyvtárak szórakoztató irodalmat is vásárolnak. A szerző válasza persze nemleges, mert szerinte a kellemes kulturált környezet (amely nemcsak belsőépítészeti kérdés, hanem – könyvtárról lévén szó – a szellemi berendezés kérdése is) nagy mértékben elősegíti a jó gondolatok születését.

Valóban: nem szabad elfelejtenünk, hogy a könyvtár elsősorban olyan hely, ahol olvasunk. Persze maga az olvasás minduntalan változott, új és új tartalmakkal telítődött. A középkori elmélyült tudós olvasást felváltotta az információszerzésre koncentráló olvasás (a firenzei Biblioteca Medicea könyvtárában láttam egy kiállítást Ficino könyveiből: lenyűgöző volt látni, hogy Ficino saját maga látta el könyveinek egy részét tartalomjegyzékkel és index-szel, hiszen már ő is azonnal a megfelelő információt akarta kikeresni a könyveiben) és a szórakoztató olvasás (Dante Paolo és Francescája ugyan szomorú sorsra jutott a Lancelot olvasása közben gyúlt szenvedélye miatt, de ez egyben azt is jelentette, hogy a szórakoztató olvasás egyre inkább terjedőben volt).

Az olvasás napjainkban is változik. A digitális szöveget másképp olvassuk, mint a hagyományos, nyomtatott szöveget. Ugyancsak egy nemrégiben olvasott tanulmány szerint a hagyományos szövegek olvasása a földhöz, a gravitációhoz kötődik (könyvállvány, lapozás, könyvtábla, stb.), míg a digitális szöveg olvasása inkább a vízhez, a tengerhez (információáramlás, szörfölés, információáradat stb.). Azt se felejtjük el, hogy az olvasók nem csak azért kedvelik a digitális szövegeket, mert ezt könnyen el lehet érni bárhol, hanem azért is, mert jobban megfelel a modern olvasás igényeinek: hypertext olvasás, interaktív olvasás, metareading. A modern könyvtárnak mindezeket az olvasási funkciókat ki kell szolgáltatnia, s egy egyetemi könyvtárban ezek az olvasási igények párhuzamosan jelen vannak.

Cicero egyik barátjához írt levelében lelkendező szavakkal ír Tirannio nevű könyvtárosáról, aki „csodálatos katalógust” készített könyvei használatához, s így végre „rend és értelem” költözött házába (*intelligenza*). A magyar internet guruja, a MEK „kitalálója”, Drótos László pedig számtalanszor sóhajtott fel: ha az internet kialakulásánál ott lett volna egy könyvtáros ... Hát igen, a könyvtár alapvetően ezt az évszázadok óta változatlan társadalmi igényt elégíti ki: rendet teremteni az információ dzsungelében.

3) Terek és gépek

A modern szabadpolcos könyvtárak legfontosabb kérdése a megfelelő terek kialakítása. Egyrészt a terek kialakításánál feltétlenül figyelemmel kell lenni a komplex funkcionalitásra, azaz arra, hogy a számítógépes és a hagyományos terek megfelelően elkülönüljenek: senki nem tud elmélyültem olvasni nagy billentyűzetcsatogások és ventilátorzaj közepette (ne felejtjük el, hogy ma már vannak „hangtalan” tasztatúrák, és nem feltétlenül kell mindenhová komplett PC-ket rakni, használha-

tunk viszonylag zajtalan SUN vagy Microsoft terminálokat is). Ugyanakkor azt is biztosítani kell, hogy olvasás közben is lehessen számítógépet használni, ha valaki éppen dolgozatot, tanulmányt ír vagy csak egyszerűen elektronikus információforrásokra is szüksége van a dokumentumok olvasása közben.

Éppen ezért az új egyetemi könyvtárban lesznek elkülönített számítógépes terek: egyrészt számítógépes kabinetek, ahol lehet internetet és Office programokat használni; másrészt az olvasói terekben a galériák környékén viszonylag elkülönítve számítógépes munkahelyek.

Az olvasói terekben ugyan kialakításra kerülnek a megfelelő csatornák, ahová be lehet majd húzni (mintegy négyzetrácsosan lefedve az egész olvasói teret) a kábeleket, de ezek elsősorban a majdani rugalmas átalakítást segítik: nincs szándékunkban mindenhová gépeket rakni. Az olvasói terekben inkább wireless hálózatot szeretnénk kialakítani és így (hálózati kártyák kölcsönzésével) az egyre növekvő számú hordozható gép tulajdonosai számára lehetővé válik a szabad internethasználat az épület alkalmas részeiben.

A földszinten négy kisebb (15-15 gépes) multifunkcionális terem is berendezünk. Ezekben multimédiaeszközöket helyezünk el, illetve ezek egyikében lehet majd kialakítani a videokonferencia helyét is. Az emeletek egyikén olyan teret alakítunk ki, amely lehetőséget ad majd a csoportos tanulásnak: ide csak néhány gép kerül, amelyet a közös munka során lehet használni. A kutatók rendelkezésére fülkék állnak a falak mentén, gépek nélkül, de hálózati kapcsolattal.

4) Informatikai infrastruktúra: redundáns hálózat

A modern komplex könyvtár lényegében virtuális könyvtár is: rengeteg olyan információforrást szolgáltat, amely nem a saját állományában található (adatbázisok, elektronikus folyóiratok stb.). A közös katalógusok korában maguk a könyvtárosok sem tudnak megenni állandó hálózati kapcsolat nélkül, nem is beszélve a könyvtárközi kölcsönzésről vagy az „ask a librarian” típusú szolgáltatásokról.

Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy a könyvtár belső terei – olvasói terek és raktárak, olvasói terek és tájékoztató egységek – között is állandó kapcsolatnak kell lenni, mert csak a virtuális térben mozogva lehet a megfelelően hatékony és gyors kiszolgálást biztosítani.

Lehetőség szerint a felhasználóknak is biztosítani kell a szabad mozgást ebben a virtuális térben: ha az egyik szint egyik gépén megkezdtek egy munkát, akkor azt – megfelelő azonosítás után – egy másik szint másik gépén folytathassák.

5) Számítógépes felhasználók

A szöveg fizikai rögzítése mindig is hatással van az adott civilizációra, közvetlen és közvetett módon. A papiruszon vagy a kódexekben, könyvekben rögzített szövegek számára megfelelő tartókat, építményeket és ezek számára megfelelő intézményeket kellett kialakítani, majd az intézményeknek meg kellett keresni a helyét az intézmények rendszerében stb. A digitálisan rögzített szöveg is megfelelő eszközök, rendszerek használatát teszi szükségessé. Talán még ennél is jelentősebb következményekkel jár, hogy a digitális szöveg milyen felhasználói szokásokat alakít ki, és ezekre hogyan kell reagálnia a könyvtárnak.

Említettük, hogy az intertextualitás a digitális szöveg használatának egyik jellemzője: a *cut and paste* az olvasás kísérelő cselekvésévé válik, a digitális szöveget

szabadon lehet másolni, bárhová beilleszteni, e-mailben elküldeni, elmenteni. Mindez persze olyan szerzői jogi problémákat is felvet, amelyekkel a könyvtáraknak minduntalan szembe kell nézniük, saját számítógépes használatási gyakorlatukat ehhez is kell igazítaniuk.

A szabad internethasználat a komplex könyvtár természetes velejárója, ugyanakkor nem nagyon lehet elválasztani a nem könyvtári használatot a kifejezetten könyvtári használattól. A hallgatók SMS és freemail szervereket használnak, interaktív játékokat játszanak a hálózaton, és ne adj Isten, még pornográf oldalakat is nagy számban nézegetnek. A könyvtárnak két lehetősége van: vagy az összes gépen csak az ellenőrzött internetforrások használatát engedélyezi, vagy a gépek bizonyos csoportjait szigorúbban ellenőrzi tűzfal, proxy szerver beállításokkal.

7) Egy kis utópia

A könyv a szöveg korlátozásának terméke is: a kiadói szándék, lektor, fordító, textológus, tipográfus szándéka egyre merevebbé teszi a szöveget, és annak csak egy bizonyos verzióját hajlandó kanonizált szövegnek tekinteni. A digitalizálás mintegy felszabadítja a szöveget e kötöttségek alól, s a digitális szöveg használója sokkal szabadabban élhet a szerző szándéka szerint interaktívabbnak elképzelt szöveg lehetőségeivel (*lehetséges világok poétikája*). A könyvtár legtöbbször a tiltás helye is: nem szabad korlátlanul internetet használni, nem lehet szabadon mindenhez hozzáférni, némely könyvtárban pedig már olyan bonyolultak a kölcsönzés szabályai, hogy maguk a könyvtárosok sem tudják pontosan követni. Pedig a modern könyvtárnak vissza kell adnia a szöveg szabad használatát, az interaktivitás szabad gyakorlását, az olvasás komplexitását, értelmét.

Nyilvánvaló, hogy ez utópia, korlátoknak lenniük kell az új könyvtárban is. De azért remélem, hogy ez az új épület engedi érvényesülni Richard de Bury Philobiblon c. művében írt szavaiban bujdosó értelmezést is:

„Hol rejtőzködsz legszívesebben, dicső kincs? Hol találhatnak rád a szomjazó lelkek? Kétség nem fér hozzá, sátradat a könyvekben vontad fel, ahova a Magasságos Isten, a világosságok világossága, az élet könyve vetett alapot számodra. Ott ugyanis mindenki kap belőled, aki kér, megtalál, aki keres, és akik merészen kopogtatnak, azoknak hamarabb megnyitattik. A kérubok bennük terjesztik ki szárnyaikat, hogy a tanulók értelme felszálljon és a végtelenbe tekintsen, az egyik égi saroktól a másikig, napkeltétől és napnyugattól, északról és a tengertől.”

Bakonyi Géza

Az egyházi könyvtárak a XX. század utolsó évtizedében

– Változások a rendszerváltás után –

Az egyházi könyvtárak csoportjába azok a könyvtárak tartoznak, amelyeknek fenntartója valamely egyház, felekezet, vallási közösség. Az elnevezés azonban egy-egy felekezeten belül is meglehetősen sokféle könyvtártípust takar, hiszen akár csak a katolikus egyházon belül is egészen más egy főegyházmegyei, egyházmegyei vagy szerzetesi könyvtár; más egy, az elmúlt 50 évben is egzisztáló, nemegyszer egy-egy főiskola mellett működő könyvtár; és megint más egy egyházi felsőoktatási könyvtár, mint mondjuk egy 1950-től könyvraktári sorba kényszerült vagy szinte teljesen megsemmisült könyvtár.

Az egyházi könyvtár az egyik legősibb könyvtártípus, hiszen könyvgyűjteménye – könyvtára – hosszú időn át vagy valamely uralkodónak, főúrnak volt, vagy valamely vallási közösségnek, felekezetnek, egyháznak. Az első közkönyvtárak is ebből a két könyvtártípusból alakultak ki. Az egyházi könyvtárak – bennük az *évszázadok* során felhalmozott szellemi kincs léte szerte a világon, de régióinkban különösen – sokszor voltak veszélyeztetettek. Elég csak hazánk történetére, sőt csak *XX. századi történetére* gondolnunk. Miközben a XX. század második felében a hazai közművelődési könyvtári rendszer erőteljes fejlődésnek indult, amiben könyvtári ügyvitel, módszertan, szakmaiság stb. szempontjából fontos szerepük volt az éppen 1950-ben létrejött megyei könyvtáraknak – a legtöbb megyei könyvtár 2002-ben ünnepelte létrejöttének 50. évfordulóját –, az iskolák 1948-ban történt államosítása, a szerzetesrendek 1950-ben történt szétszórátása következtében az egyházinak mondott könyvtárak sorsa megpecsételődött. Volt olyan könyvtár, amely állami műemlékkönyvtárként működött tovább (Zirc, Gyöngyös), volt, amely műemlékkönyvtárként az egyház kezelésében maradt (Pálos Könyvtár, Pannonhalma), volt amely egy-egy főiskola segéd- és „háttérintézményeként” is szolgált, s így maradt életben (Főegyházmegyei Könyvtár – Eger), és volt olyan, amely halott, de legalábbis alvó könyvtárrá, a már előbb is emlegetett könyvraktárrá vált. Szinte egyetlen egyházi könyvtár állománya sem maradt sértetlen: volt, ahol szinte teljes egészében megsemmisítették a könyveket, vagy nagy gyűjtőraktárokon keresztül az OSZK Főlépcsődányközpontjaiba került az állomány, ahonnan a nagy állami könyvtárak egészíthették ki gyűjteményüket, de sok könyvet értékesítettek külföldön és belföldön egyaránt. A nagyobb egyházi könyvtárak törvényi kötelezettséggel (1976. évi 15. sz. rendelet) részt vettek bizonyos „programokban” (központi nyilvántartás, katalógus, CIH, RMNY), de az egyházi könyvtárakban felhalmozott – és megmaradt – szellemi kincset igazában csak egy-két könyv- és művelődéstörténettel foglalkozó szakember értékelte kellőképpen. Az adott politikai rendszer,

amely képes volt akár könyvégetésre is (például a szécsényi ferences rendház könyvtára), nem ismerte el, hogy az e könyvtárakban felhalmozott szellemi kincs a nemzeti kulturális örökség része. A legnagyobb hazai egyházi könyvtárak (Esztergom, Kalocsa, Eger, Pannonhalma, Debrecen, Pápa, Sárospatak, Ráday Könyvtár, Országos Evangélikus Könyvtár) a rendszerváltást megelőző évtizedekben is könyvtárra emlékeztető módon működtek ugyan, de korántsem olyan feltételek között, mint a közművelődési, felsőoktatási és szakkönyvtárak.

Ilyen körülmények között (megcsonkított állomány, szakmaiság és technikai fejlődés teljes hiánya) érkezett el 1989, a rendszerváltás éve. Az egyházi könyvtárak helyzete még évekig nem változott lényegesen, ám a politikai helyzet, a körülmények igen. 1990-ben született meg a vallásszabadságról szóló törvény¹, mely lehetővé tette az egyházak számára a nyilvános szerepvállalást a művelődés területén (17. §), s felvetett bizonyos finánciális kérdéseket is [19. § (1)], melyről aztán az 1997. évi CXXIV. törvény rendelkezett². Ez utóbbi törvény összefüggésben áll 1997-ben létrejött ún. Vatikáni megállapodással³, mely okirat 1998-ban lépett hatályba, s melyet 1999-ben hirdetett ki törvényben a magyar országgyűlés⁴.

A politikai, gazdasági változások szükségszerűek voltak, magukban hordozták a megújulás lehetőségét és szükségességét az egyházi könyvtárak számára. A '90-es évek azonban nemcsak az egyházi könyvtárak számára hozták el a váltás és változás lehetőségét és szükségességét, hanem minden hazai könyvtár számára. Az információrobbanás, a rohamos technikai fejlődés, a külföldi könyvtári trendek sürgetővé tették az egész magyar könyvtárügy megújulását.

A hazai könyvtári rendszer egy nyugat-európai, főként skandináv mintákat követő, jó hálózati együttműködésen alapuló rendszer volt, a kor technikai színvonalának és a felhasználói igényeknek viszonylag jól megfelelő gyűjteményekkel, helyenként európai színvonalú szolgáltatásokkal (zenei könyvtár, vakok ellátása, irodalmi és ismeretterjesztő estek, kiállítások szervezése), sok elkötelezett, igazi hivatástudattal dolgozó könyvtárossal, inkább dokumentációs szakemberrel, akiket egy adott korban egy adott „kulturális missziós” feladatra készítettek fel. Ugyanakkor a könyvtárhasználók, könyvtárosok és leginkább a fenntartók tudatában még mindig egy XIX. századi könyvtárkép élt. A politikai és gazdasági vezetők és szervek érdektelennek tekintették a könyvtárügyet, a megkövesedett, maradékelven alapuló finanszírozás nem tett lehetővé korszerű fejlesztéseket, a dokumentációs szakembereket már könyvtárosnak képzett, de korántsem egy XX. századi könyvtár kihívásainak megfelelő szakemberek váltották fel, akiknek képzése meglehetősen egyenletlen volt.

A '90-es évek elején azonban – sőt már a '80-as évek végén – Európában új könyvtári trendek mutatkoztak. Az információs és kommunikációs technológia térnyerése az egész könyvtári szakma megújulását követelte Európában. A könyvtár az információs és tudásalapú társadalom alapintézményévé vált, az oktatás és tanulás központja, tudásközpont lett. A könyvtárhasználók száma megnőtt, a szolgáltatások iránti igény megváltozott. A könyvtár már nem a könyvtárosok, hanem a könyvtárhasználók könyvtára lett, akik naprakész, pontos információkat kerestek, amelyekhez gyorsan szerettek volna hozzájutni, vagyis minőségi szolgáltatást vártak el.

A külföldi szakmai trendek – bár a veszélye megvolt – nem hagyhatták érintetlenül a hazai könyvtárügyet, az Európai Unió tagság lehetősége pedig egye-

nesen megkövetelte az EU-konformitást a könyvtári területen is. 1990-es évek közepétől elengedhetetlenül szükségessé vált a változtatás a hazai könyvtári rendszeren, a könyvtárügy stratégiáján, a jogi szabályozáson. A megváltozott politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezők következtében a könyvtári-információs területen elbizonytalanodás volt tapasztalható. A nemzeti könyvtár koordináló szerepe megszűnt, feladatait kereste az addig alapvető szakmai segítséget nyújtó Könyvtártudományi és Módszertani Központ is, a jogi szabályozás elavult lett, vagyis a változás elengedhetetlenül szükségessé vált.

Mint mindenben, a *változásban* és *változtatásban* is nagyon fontos az *emberi tényező*; a közművelődési, felsőoktatási és szakkönyvtárakban, ill. a könyvtárosokat képző intézményekben dolgozó szakemberekből a '90-es évekre összeállt egy olyan, a külföldi változásokra is figyelő csapat, amely vállalta a hazai könyvtárügy megújításának nagy feladatát. A csoport tagjai közül mind a mai napig sokan megmaradtak eredeti munkahelyükön, s e feladatuk mellett ők szervezik, vezetik azokat a szakmai és érdekképviseleti szervezeteket, amelyek fenntartják és szabályozzák a hazai könyvtárügyet.

A *legfontosabb feladatok* a következők voltak: az országosan hiányzó információs és kommunikációs technológia (ICT) megteremtése és beépítése a könyvtári köztudatba, a számítógépes feldolgozás gyorsítása és egyenlenségeinek javítása, a lemaradások megszüntetése a számítógépes hálózati együttműködésben és az országos szolgáltatásokban, új, korszerű összetételű és nagyságú könyvtári dokumentumállomány kialakítása, az országos dokumentumellátó rendszer megszervezése, korszerű könyvtári szolgáltatások bevezetése – tartalomszolgáltatás, új jogi szabályozás (kerettörvény és egyéb jogszabályok) megalkotása, az új gazdasági és politikai környezet számbavétele, a megváltozott gazdasági helyzetben újfajta finanszírozás megteremtése, a könyvtárosképzés megújítása, a továbbképzés megszervezése, az európai együttműködés alapjainak megteremtése.

A *változás és változtatás* lehetőségét és szükségességét az *egyházi könyvtárak* is érezték. Mint a „világi” könyvtárügyben, szerencsére itt is akadt néhány elkötelezett, a változásokra figyelő könyvtáros szakember, leginkább azokból könyvtárakból, amelyek az elmúlt évtizedekben is működtek, s amelyek közül csaknem mind tudományos szakkönyvtárként működött a könyvtárakról szóló 1976-ban megjelent rendelet alapján.⁵ Ez a maroknyi lelkes csapat pontosan érezte, hogy kétszeres lemaradást kell ledolgoznia, hiszen az egyházi könyvtárakat nem elég felzárkóztatni a hazai közművelődési könyvtárakhoz, hanem hozzájuk hasonlóan a kor követelményeinek megfelelően tovább is kell lépni. Az egyházi könyvtárak sorsáért aggódók pontosan érezték, hogy a változásokat egy-egy könyvtár elszigetelten nem képes követni, hanem összefogásra van szükség. Az OSZK egyházi könyvtárakért felelős munkatársa, Szelestei Nagy László javaslatára született meg egy egyesület ötlete. Az ötletből a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár vezetője, Bánhegyi Miksa kezdeményezésére és több, egyházi könyvtárban dolgozó elszárat kolléga jóvoltából konkrét terv lett, s 1994-ben Kalocsán 23 egyházi könyvtár részvételével megalakult az *Egyházi Könyvtárak Egyesülete*, melyet 1995-ben jegyzett be a bíróság. Az egyesülés ökomenikus, tagjai között a katolikus, református, evangélikus, unitárius, szerb-ortodox és zsidó felekezet könyvtárát egyaránt megtaláljuk. 1995-ben már 42 könyvtár volt tagja az egyesülésnek, 2003-ban a tagkönyvtárak száma 62. Az egyesülés alapszabályban megfogalmazott célja:

„...a magyarországi egyházi könyvtárak együttműködésének előmozdítása, lehetőség szerinti közös álláspont kialakítása és tapasztalatok kicserélése az alábbi területeken: a) az egyházi könyvtáraknak egyházukban és a társadalomban betöltendő szerepe, b) könyvtári feldolgozó munka és gyűjtőkörök, valamint c) muzeális értékek őrzése. Az egyesülés munkáját az egyházi gyűjteményi központokkal, gyűjteményi tanácsokkal együttműködve végzi, azok elnökeit közgyűléseire tanácskozási joggal meghívja. A hasonló profilú világi szervezetekkel partneri kapcsolatot tart fenn”.⁶ Az egyesülés a német katolikus teológiai könyvtárak munkaközösségének (AKThB) mintájára jött létre, de ökumenikus jelleggel. Kezdetől fogva kereste az addig csak személyes ismeretségen alapuló kapcsolatot a külföldi hasonló szervezetekkel, így a fenti szervezettel, valamint az akkor még Conseil International des Associations de Bibliothèques de Théologie elnevezésű, ma BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie), magyarul: Teológiai Könyvtárak Egyesüléseinek Nemzetközi Tanácsával. Ez a szervezet, amely az európai egyházi (felekezeti) könyvtárakat fogja össze ökumenikus jelleggel, meghívta tagjai közé az Egyházi Könyvtárak Egyesülését: a tagság 2002 óta áll fenn.

Az egyház fennmaradásának egyik oka talán sajátos, a tradíciókat megtartó, megőrző magatartásában rejlik. Elsődleges küldetése az evangelizáció és a szociális munka volt, ám hamarosan körvonalazódtak egyéb feladatok is, így például a kultúra terjesztése. Feladatai közül az adott gazdasági, politikai, társadalmi változásoknak megfelelően hol az egyik, hol a másik került előtérbe. Ha a magyar egyház XX. századi történetére gondolunk – különösen a XX. század második felének történetére –, azt mondhatjuk, hogy az 1948-ban, majd az '50-es években bekövetkező események szükségképpen magukkal hozták bizonyos feladatok háttérbe szorulását, éppen a fennmaradás érdekében. Ez magyarázza azt is, hogy amikor a rendszerváltáskor ismét több lehetőség nyílt meg az egyház előtt, lassabban reagál a változásokra, késedelemmel vesz tudomásul olyan tényeket, amelyek érdekeit szolgálják.

1994-ben jelent meg a *Kulturális Javak Pápai Bizottsága* által fogalmazott *körlevél*,⁷ mely az egyházi gyűjteményekben őrzött szellemi kincsek őrzésére és gondozására tesz javaslatot. Sajnos elmondhatjuk, hogy e körlevélről szinte tudomást sem vett a hazai egyházi könyvtárügy, s az egyházi fenntartók részéről sem tapasztalhattunk érdeklődést a levélben megfogalmazott javaslatok iránt.

Mindezek ellenére az egyházi könyvtárak lassan feléledtek kényszerű álmukból. A fejlesztéseket először a már emlegetett jelentősebb könyvtárak kezdték meg, de éppen az Egyházi Könyvtárak Egyesülése mint érdekképviseleti szervezet lehetőséget jelentett és adott a többiek felzárkózására és felzárkóztatására is.

A változásokat jelentősen elősegítette az a tény, hogy amíg korábban az egyházi könyvtárak élén általában nem könyvtáros végzettségű, nemegyszer idős pap, szerzetes, lelkész állt, mintegy címként viselve a főkönyvtárosi, könyvtárvezetői tisztséget, addig a rendszerváltás után egyre több egyházi könyvtár élére került *világi, könyvtáros végzettségű vezető*.

Elmondhatjuk, hogy a '90-es évek elejétől egyházi könyvtárainkban *szakszerűbb munka* folyt. Ez a szerzeményezésben, a feldolgozásban, a nyilvánosság szélesebb körű vállalásában, az olvasó- és kutatószolgálat élénkítésében mutatkozott meg.

A szerzeményezésben fontos lépés volt a gyűjtőkör tudatos meghatározása, szabályozása, a munkakapcsolat kialakítása a Könyvtárellátó Vállalattal. A szerzemé-

nyezést segítette az is, hogy feléledt, újraindult és megélenkült a teológiai, vallásos könyvkiadás, s újra lehetővé vált a külföldi teológiai szakirodalom beszerzése is.

A legtöbb egyházi könyvtárban elkezdtek a számítógépes katalogizálást, napjainkban minden egyházi könyvtár használ valamilyen számítógépes programot, leginkább az Orbis, Corvina, TINLIB, Szirén és Aleph programokat. Mindez nagy változást jelentett ahhoz képest, hogy az zömükben korábban nem volt szabványos, hagyományos nyilvántartás és leírás sem.

Az 1970–80-as években az egyházi könyvtárak többsége korlátozottan nyilvános, tudományos szakkönyvtárként definiálta magát. A korlátozott nyilvánosság következtében inkább kutatóik, mint olvasóik voltak. A kutatók a speciális gyűjteményeket keresték (kódexek, ősnymtatványok, antikvák, kéziratárak s a közönyvtárak helyismereti gyűjteményének megfelelő Benedictina, Jesuitica, Piaristicum stb. gyűjtemények), melyek használata csak helyben lehetséges. A gyűjtemények többi részét is inkább helyben használták, mert a könyvtárak csak egy-egy példányt őriztek a könyvekből. Több könyvtárnak van kisebb-nagyobb műemlék teremkönyvtára (Pannonhalma, Pálos Könyvtár, Kalocsa, Patachich-terem Egyházmegyei Könyvtár – Szombathely, Eger, Sárospatak, Debrecen, Ráday Könyvtár). Ezek a teremkönyvtárak a turisták számára általában korábban is látogathatók voltak, a könyvtári alkalmazottak nemegyszer idegenvezetőként is működtek. A nyilvánosság nagyobb vállalásával e sajátos, nem teljesen könyvtári feladat és szolgáltatás iránt is megnőtt az érdeklődés.

A már többször kiemelt nagyobb könyvtárak általában sajátos „hibrid” könyvtárakként működtek. Példaként a pannonhalmi Főapátsági Könyvtárat említhetnénk, amely műemlékkönyvtár, klasszicista könyvtárteremmel, ahol az állomány zöme „rég könyv” és speciális gyűjtemény: Benedictina, Jesuitica, mely speciális elhelyezést, gondozást – egyedi és általános restauráltatást és feldolgozást –, ehhez speciális kézikönyveket és mindenek előtt speciális szakértelmet kíván. Ugyanakkor a könyvtár lehetőségei szerint folyamatosan gyarapította állományát külföldi és magyar teológiai szakirodalommal, s az évszázadok során kialakult gyűjtőkörének megfelelően egyéb témájú könyvekkel is (társadalomtudományok, kultúrtörténet, bencés anyag, természettudományok legjelentősebb kézikönyvei). A pannonhalmi könyvtár mellett működik egy teológiai főiskola, kollégium és egy gimnázium is. Bár mindkét intézménynek van könyvtára, a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár egyféle háttérintézményként segítette őket, tehát egy modern, használható könyvtár építése és fenntartása is szükséges volt a műemléki, megőrző feladat mellett. A kétféle küldetés külön-külön is sok és nehéz feladatot, problémát jelent, elég csak néhányat számba vennünk. Ha műemléki jellegre gondolunk: egy zömében muzeális gyűjtemény méltó és biztonságos elhelyezése (tűz- és vagyonvédelem, megfelelő fizikai állapot biztosítása), gondozása (egyedi és általános restauráltatása, preventív védelme), feldolgozása (több megfelelő képzettségű szakember alkalmazása) nagyon sok pénzbe kerül. Ha a másik feladatot vesszük számba: egy modern, naprakész gyűjtemény kialakítása, feldolgozása (számítógépes adatbázis építése), a szolgáltatások korszerűsítése, megfelelő számú szakember alkalmazása szintén sok pénzt kíván.

A hazai könyvtárügyben 1997-ben született meg a CXL., röviden kulturálisnak vagy könyvtárinak nevezett törvény, mely alapvető változásokat hozott minden hazai könyvtár, így az egyházi könyvtárak számára is.

Szabályokra, normákra, törvényekre minden intézménynek és emberi közösségnek szüksége van. A törvény egyrészt korlátoz, követel, pontosan megfogalmazva a kötelezettségeket, de ugyanakkor egyféle szabadságot is ad, mert körvonalazza a lehetőségeket, és leírja a jogokat, jogosultságokat is. A kötelezettségek és jogok egyaránt érvényesek a fenntartókra, a könyvtárakra mint intézményekre s a könyvtárosokra, akik „működtetik” ezeket az intézményeket.

Az egyházi könyvtárak szempontjából a *törvény szemlélete* volt mindenekelőtt fontos. Elsőként az, ahogy az 1997-es törvény *minden magyarországi könyvtárra kiterjed*, az egyházi könyvtárakat is számba veszi tehát. Van olyan paragrafus, amely kifejezetten az egyházi könyvtárakról rendelkezik [54. § (4), 92. § (7)], de számos másiknak az értelmezése és érvényesítése során mindenképpen figyelembe kell vennünk az egyházi könyvtárakat is.

A törvény 1. §-a *célját* határozza meg. Az 1. § első három pontja szerint a cél: *a)* rendelkezni a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott és megőrzött kulturális javak feltárásáról, megóvásáról, védelméről és közkinccsé tételéről; *b)* a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség megőrzése érdekében szabályozni az e javakkal kapcsolatos feladatokat és az intézmények tevékenységét; *c)* mindenki számára biztosítani a könyvtárhasználat jogát, szabályozni a nyilvános könyvtári ellátás működését és fejlesztését. A törvénynek e három célkitűzése csak úgy valósítható meg, ha az egyházi könyvtárakkal is számolunk. Miután hazánkban a legrégebb könyvtárak az egyházinak mondott könyvtárak, az *a)* bekezdésben megfogalmazott nemzeti kulturális örökség nagy mértékben ezekben a könyvtárakban található. E kincsek birtoklása az egyháznak mint fenntartónak természetes joga, ám megőrzése, védelme és közkinccsé tétele köteleesség is, s mint ilyen szabályozottságot kíván. Bármiféle szabályozásra az államnak, az illetékes minisztériumnak, közvetetten – hogy a szakmaiság érvényesüljön – a könyvtárügynek van joga. Természetesen az egyház mint fenntartó esetében egészen másként érvényes a szabályozottság, mint egy könyvtárfenntartó önkormányzat esetében. Az alapvető célok megfogalmazása [lásd 1. § a), b), c) pont] önmagában hordozza, kijelöli az állam, az egyház mint fenntartó és az egyházi könyvtárak mint intézmények alapvető jogait és kötelezéseit a hazai könyvtárügyön belül. Természetes, hogy további szabályozásra szükség lesz még, de az első lépés e kérdésben mindenképpen a Kulturális törvény volt.

A törvény 2. §-a kimondja: „Az e törvényben meghatározott jogok érvényesítése során tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés; e jogok minden személyt megilletnek nem, kor, vallás, politikai vagy más vélemény... szerinti különbségtétel nélkül”. Az egyházi könyvtárak olyan speciális dokumentumokat őriznek (sematizmusok, két háború közötti teológiai és vallásos irodalom, egy-egy egyházmegyére vagy rendre vonatkozó anyag stb.), amely más könyvtárakban nem maradt meg vagy soha nem tartozott a gyűjtőkörükbe. Ha mindenki számára biztosítani akarjuk, hogy minden szükséges dokumentumhoz hozzájusson, csak úgy érhető el, hogy az egyházi könyvtárak is helyet kapnak a könyvtári rendszerben. Természetesen itt ismét elmondhatjuk, hogy ez megint nemcsak jogosultságokkal, de kötelezettségekkel is jár az egyházi könyvtárakra nézve.

A törvény másik nagy újdonsága a *nyilvánosság*, a nyilvános könyvtár fogalmak hangsúlyozása volt. A korábbi tipizálás háttérbe szorult: a törvény nyilvános és nem nyilvános könyvtárról beszél. Kimondja, hogy a nyilvános könyvtárakról

az illetékes minisztérium jegyzéket vezet. A közművelődési könyvtárak automatikusan nyilvános könyvtáraknak számítanak, míg más könyvtárak kérhetik a nyilvános státuszt. Az egyházi könyvtár számára ez az új tipizálás azt jelentette, hogy ha megfelelt a követelményeknek, és kérte felvételét e jegyzékbe, bekerülhetett az élő könyvtári rendszerbe. A 61 hazai egyházi könyvtár közül pillanatnyilag 18 nyilvános könyvtár.

Míg az egyházi könyvtárak korábbi „nyilvános”, ill. „korlátozottan nyilvános” önmeghatározásának nehéz volt a jogi hátterét megtalálni, most a törvény pontosan meghatározta a „nyilvános” kategóriát. Bár minden könyvtár számára biztosítja az alapfeladatai ellátására szükséges támogatást, a nyilvános könyvtári státusz egyéb előnyöket, támogatásokat is jelent (pl. pályázatok) az egyházi könyvtárak számára.

A törvény meghatározza a nyilvános könyvtár fogalmát, alapkövetelményeit⁸, alapfeladatait⁹. A *nyilvánosság vállalása lehetőség az egyházi könyvtárak számára*, az alapkövetelmények és alapfeladatok meghatározása viszont megint a további jogok és kötelezettségek megfogalmazását jelenti, amelyek mindenképpen segítik az egyházi könyvtárak fejlődését és fejlesztését. A kötelezettség nemcsak a könyvtárakra és könyvtárosokra értendő, hanem az egyházra mint fenntartóra is érvényes, sőt bizonyos kötelezettséget jelent az állami szervek számára is a további fejlesztések tekintetében.

A dolgozat első felében említett lemaradások miatt az egyházi könyvtárak számára nem egy esetben komoly feladatot jelentett és jelent a nyilvánosság alapkövetelményeinek biztosítása és fenntartása. A *nyilvános státusz lehetősége és vállalása* éppen ezért sokat segített nekik, hogy *hátrányos helyzetükön változtathassanak*. A különböző alap- és pályázati támogatások segítségével napjainkra megfelelő számítástechnikai és infrastrukturális háttérrel rendelkeznek, mindenhol elkezdődött a retrospektív katalóguskonverzió, a jó működéshez szükséges szabályozott a könyvtári ügyvitel, élénkebb és szakmailag megfelelőbb munka folyik, tudatos és folyamatos az állományvédelem.

Természetesen még mindig vannak *problémáink*, ilyen a *személyi feltételek hiánya*, melynek hátterében finánciális nehézségek állnak. Gond az is, hogy az egyházi könyvtárak még mindig nem minden kérdésben egyenlőek a többi könyvtárral: adminisztratív akadályai vannak annak, hogy az érdekeltségnövelő dokumentumvásárlási kedvezménnyel éljünk; s lényegesen később, többszöri utánjárásra érvényesülnek könyvtárainkban bizonyos jogszabályokban biztosított támogatások, kedvezmények, melyek a világi könyvtárakban az adott jogszabály hatályba lépésétől érvényesek (bérnövekedés, dokumentumvásárlási kedvezmény). Ennek oka nemegyszer az illetékes állami és egyházi szervek között nehézkesen folyó tárgyalásokban kereshető.

Ami a *finánciális problémákat* illeti, a törvény 92 §. (7) bekezdése értelmében: „Az egyházak a tulajdonukban lévő kulturális örökség értékeinek megőrzéséhez, felújításához, gyarapításához, továbbá ... könyvtáraik ... működéséhez az éves költségvetési törvényben meghatározott összegű támogatásban részesülnek.” Így rendelkezik az 1997. évi CXXIV. törvény 7. és 8. §-a is.¹⁰

A támogatásnak a törvényben kimondott biztosítása örvendetes, ám azzal, hogy a mindenkori költségvetési törvényhez igazodik, sok a bizonytalansági tényező, és egyáltalán nem biztosított a közművelődési és egyházi könyvtárak egyenlő

elbírálása, az egyházi intézmények hátrányára. Tudjuk, hogy egy-egy adott éves költségvetési törvényt mennyi vita és egyeztetés előz meg, s mindenképpen a mindenkorai politikai helyzet függvénye és tükré. Talán ezért fordulhatott elő, hogy pl. a 2001. évi költségvetési törvényben az egyházi könyvtárak normatív támogatása 7%-kal növekedett, míg az önkormányzati könyvtáraké 8,47%-kal. Az sem közömbös, hogy az adott évben biztosított működési támogatás mekkora hányadát veszik el a személyi kiadások (bérköltségek és járulékok). Egy első látásra nagy összegnek tűnő támogatást tudniillik érdemes olyan szempontból is megnézni, hogy abból mennyi a bérkeret, s vegyük figyelembe azt a már említett tényt is, hogy az állománygyarapítást is ebből kell finanszírozni, hiszen a már említett okok miatt az egyházi könyvtárak nem tudnak élni az érdekeltség-növelő dokumentumvásárlási támogatással. Természetesen ismert tény, hogy ezzel a problémával – ti. hogy a költségvetés nagy részét a bérköltségekre kell fordítani – az önkormányzati fenntartású könyvtárak is küszködnek, de az arány az egyházi könyvtárak esetében még nagyobb.¹¹

A törvény 60. § (3) bekezdése rendelkezik a könyvtáraknak, illetve a *könyvtári rendszernek nyújtott szakmai szolgáltatásokról*. Ezek: „a) könyvtári szakemberek továbbképzése és iskolarendszeren kívüli képzése; b) könyvtári és információs szolgáltatás fenntartása a könyvtári és információs szolgáltatási tevékenység szakterületén; c) a könyvtárak állománygyarapítását segítő, a hazai dokumentumokról adott rendszeres tájékoztatás támogatása; d) az országos könyvtári rendszer működésével, a könyvtárhasználattal kapcsolatos kutatás, fejlesztés; e) a könyvtári és rokon területi módszerekre vonatkozó szabványok, szabályzatok elkészítésének kezdeményezése és kidolgozása; f) a könyvtári tevékenységre vonatkozó irányelvek, normatívák kidolgozása, módszertani tevékenység; g) a könyvtárak és a társadalom közötti kapcsolat fejlesztése; h) országos könyvtári statisztikai adatok összesítése, elemzése és szolgáltatása.”

Ez olyan *lehetőségeket* nyújt az *egyházi könyvtáraknak* is, amelyekkel talán még nem kellőképpen éltek még a nyilvánosságot vállaló egyházi könyvtárak sem. E nehézkességnek oka még mindig a múltban keresendő, és részben érthető. A jogi szabályozásban még mindig sokan inkább a megkötéseket, előírásokat (a kötelelességeket) látják, és kevésbé a lehetőségeket, jogosultságokat. Sokakban élnek még az 1950-es években elszünetett történések, amikor az akkori „szakemberek” segítségével semmisültek meg vagy szóródtak szét egyházi gyűjtemények, így sokan bizalmatlanul fogadnak minden szakmai segítséget. Azokban az időkben az állománymegőrzésnek egyik módja az volt, hogy igyekeztek elrejtteni bizonyos állományrészeket és eltitkolni bizonyos adatokat. Ezért fogadják kritikával az összeírásokat, statisztikákat, a kényszerű és sokféle adatszolgáltatást. Fontos szempont az is, hogy az egyházi könyvtárakban dolgozók nem közalkalmazottak és gyakran nem szakképzettek, így nehéz érvényesíteni a kötelező szakképzésről szóló előírásokat és lehetőségeket, amelyek pedig mindenki számára hasznosak lennének.

A törvény 93., 94. és 95. §-a rendelkezik különböző *személyi kérdésekről* (foglalkoztatottak létszáma, végzettség, szakképzettség, vezető beosztásúak alkalmazása), de csak állami és önkormányzati fenntartású közgyűjteményekre vonatkozóan. Mégis: ha az egyházi könyvtárakról nem is szól, előírásai irányadóak lehetnek (lehetnének) számukra is.

Ez utóbbi megállapítást a törvény egészéről elmondhatjuk azzal a megjegyzéssel, hogy a további szabályozás egyes szakmai kérdésekben szükséges volt és lesz. Megalkotói is pontosan tudták ezt, kerettörvényt készítettek, s 1997 óta több kiegészítő jogszabály is született hozzá.

Ha az egyházi könyvtárak XX. századi történetére gondolunk, és visszatekinünk az utolsó évtizedre, elmondhatjuk, hogy a rendszerváltás előtti állapotokhoz képest feléledtek kényszerű álmukból. Kétszeres hátrányukat a folyamatosan fejlődő közművelődési könyvtárakkal, valamint az utóbbi másfél évtized informatikai és technikai kihívásaival szemben még mindig nem sikerült ledolgozniuk, de törekvéseik biztatók.

Felismerték, hogy eredményes munka csak összefogással valósítható meg. Ezért jött létre az Egyházi Könyvtárak Egyesülése, az egyházi könyvtárak érdekképviseleti szerve. Az összefogás azonban nemcsak az egyes egyházi könyvtárak között jött létre, hanem éppen az Egyesülés segítségével elkezdődött a „világi” szakmai szervezetek, könyvtárak, könyvtárosok, illetékes állami szervek felé történő nyitás is.

Ha az utóbbi évtized külföldi könyvtári és információs trendjeire gondolunk, sok még a tennivaló. Az egyházi könyvtárak 2002-ben éppen az Egyesülés keretein belül, együtt fogalmazták meg könyvtáraik helyzetét, céljait, jövőképét, feladatait.¹²

Vitathatatlan: a hazai könyvtárügynek fontos, sajátos színfoltját jelentik. A magyar könyvtártörténet is e könyvtárak történetével kezdődik, a gyűjteményeikben őrzött anyag nagy része a nemzeti kulturális örökség része. A magyarországi könyvtárügy éppen ezért elképzelhetetlen az egyházi könyvtárak nélkül.

JEGYZETEK

- 1 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról.
- 2 1997. évi CXXIV. törvény az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről.
- 3 A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti Megállapodás, melyet 1997. június 20-án, Vatikánvárosban írtak alá a felek a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról s egyéb vagyoni kérdésekről.
- 4 1999. évi LXX. törvény, a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéssről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről.
- 5 A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról. = Magyar Közlöny, 1976. 45. sz. 533.
- 6 Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének Évkönyve 1996. – (h. n.), EKE, 1996.
- 7 Les bibliothèques ecclésiastiques dans la mission de l’Eglise. Lettre de Mgr. F. Marchisano président de la Commission pontificale pour les Biens culturels de l’Eglise á

tous les évêques et supérieurs généraux. Bulletin de liaison de l'Association des Bibliothèques Ecclesiastiques de France 1994/95.

- 8 Alapkövetelményei 54. §. (1) *a)* mindenki által használható és megközelíthető; *b)* könyvtári szakembert alkalmaz; *c)* rendelkezik kizárólagosan könyvtári szolgáltatások céljaira alkalmas helyiséggel; *d)* rendszeresen, a felhasználók többsége számára megfelelő időpontban tart nyitva; *e)* helyben nyújtott alapszolgáltatásai ingyenesek; *f)* statisztikai adatokat szolgáltat; *g)* ellátja az 55. § (1) bekezdésében felsorolt alapfeladatokat.
- 9 55. § (1) *a)* a fenntartó által kiadott alapító okiratban és a szervezeti és működési szabályzatban meghatározott fő céljait nyilatkozatban teszi közzé; *b)* gyűjteményét folyamatosan fejleszti feltárja, megőrzi, gondozza és rendelkezésre bocsátja; *c)* tájékoztat a könyvtár és a nyilvános könyvtári rendszer dokumentumairól és szolgáltatásairól; *d)* biztosítja más könyvtárak állományának és szolgáltatásainak elérését; *e)* részt vesz a könyvtárak közötti dokumentum- és információcserében.
- 10 7. § (1) Az egyház a tulajdonában lévő vallási, kulturális örökség értékeinek ... megőrzéséhez, felújításához, gyarapításához, továbbá ... könyvtára ... működéséhez az éves költségvetési törvényben meghatározott összegű támogatásban részesül. (2) Az (1) bekezdés szerint előirányzott összegek egyházak és célok közötti felosztását az éves költségvetési törvény szabályozza. 8. § (1) Az egyházakat megillető normatív állami hozzájárulást és a hozzá kapcsolódó kiegészítő támogatást... és a közgyűjtemények támogatását az ágazat szerint illetékes minisztérium költségvetésében kell megtervezni, és az éves költségvetési törvény előírásai szerint folyósítani. Az egyéb támogatásokat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fejezet költségvetésében kell megtervezni.
- 11 A magyarországi nem nyilvános könyvtárak költségvetésében 39% a bérkeret, a nyilvános könyvtárakéban 44%. Az Egyházi gyűjteményekben: Rádai: 55%, Debrecen: 63%, Pápa 76%, Eger 81% = Könyvtári Statisztika 2000. – szerk.: Vidra Szabó Ferenc. – Bp.: Könyvtári Intézet, 2001. Mindez 2000. évi adat, a helyzet azóta csak romlott minden könyvtártípus esetében.
- 12 Gáborjáni Szabó Botond. A magyarországi egyházi könyvtárak helyzete, céljai és jövőképe. = Könyvtári Figyelő 2002. 1–2.

Ásványi Ilona

A kartográfiai dokumentumok állományvédelmétől a virtuális magán térképgyűjteményekig

A régi kartográfiai dokumentumokat őrző gyűjtemények számára, legyenek azok bárhol a világon, a legnagyobb kihívást az állományvédelem maradéktalan kielégítése jelentette és jelenti mind a mai napig. E dokumentumok többségének mérete rendszerint A/3-nál nagyobb, általában igen finoman színezettek, s apró betűkkel metszett vagy írt nevekben gazdagok. Ezért az e művekről készített hagyományos méretű diafilmek – ahol a képméret nagysága 24×36 mm –, nem is tudtak olyan információval szolgálni a felhasználónak, amivel a ritka nagy értékű unikális művek kézbe adása kiváltható lett volna.

A digitális képfeldolgozó technológia széles körű elterjedése jelentős áttörést hozott a fenti probléma sikeres megoldására. A szkennerek fejlesztése, áruknak olcsóbbá válása nyomán ezek az eszközök, illetve az általuk nyújtható szolgáltatások elérhetővé váltak hazai közgyűjteményeink számára is. Az állományvédelem lehetősége mellett a digitálisan rögzített térképek a világhálón keresztül időtől és tértől függetlenül elérhetővé válnak. (A kartográfiai dokumentumok ideális művek a világháló használók számára, mivel tartalmuk nyelvi ismeretek hiányában is könnyen hozzáférhető és érthető.)

Az ilyen jellegű gyűjteményekből a felhasználók saját részükre – kizárólag „házi használatra” – olyan virtuális digitális térképgyűjteményt alakíthatnak ki, amelyeknek tartalma könnyedén és gyorsan változtatható, ugyanakkor nem kell e művek speciális őrzéséről és megfelelő tárolóhelyéről sem gondoskodniuk!

E technológiát térképek állományvédelmére és szolgáltatására először az Amerikai Egyesült Államok nemzeti könyvtára, a Library of Congress Geography and Map Division gyűjteménye féltve őrzött darabjainak védelmére és szolgáltatására kezdték alkalmazni 1994-től. (A program részletes leírása a *Mercators World* 1998/1. számában, illetve e folyóirat elektronikus változatában a <http://www.mercatormag.com> honlapon olvasható).

Az Európai Unió is több pályázatot hirdetett már e témában. E projektbe számos ország egymással összefogva kapcsolódott be. A különböző programok eredményeiről a <http://ihr.sas.ac.uk> webhelyen bárki naprakész információhoz juthat.

Az ICA (International Cartographic Association) 2002. júniusi hírlevele számolt be a világban folyó állományvédelmi és publikációs céllal végzett munka pillanatnyi állásáról. E beszámolóból arra is fény derült, hogy a világon eddig a legtöbb régi térképet (8016 művet) a weben David Rumsey Historical Map Collection (www.davidrumsey.com) publikálta.

Az alábbi webcímeiken kifejezetten régi térképek digitális publikációi találhatóak:
<http://www.tensingsks.nl>
<http://www.maphist.nl>

<http://memory.loc.gov/ammem/gmdhtml/gmdhome.html>

<http://www.kb.nl/kb/galerie/indexatlas.html>

<http://beeldank-nh.nl>

Jelenleg a világon az egyes térképgyűjtemények anyagáról szolgáltatott digitális képek és a könyvtári integrált adatbázisok közötti kapcsolat megteremtése a legfontosabb és egyben az egyik legnehezebb feladat, hisz ilyen összeköttetés hiányában a kartográfiai dokumentumokról legkevesebb két leírást is kell készíteni, egyet a képi adatbázis, egy másikat pedig az integrált könyvtári rendszer használóinak. A fenti kényszerű adattöbbszörözés feleslegesen növeli meg a világhálón található adatmennyiséget, és előbb vagy utóbb nyilvánvalóan hibaforrássá is válhat. Ennek kiküszöbölésére a képi és az integrált könyvtári adatbázisok közötti kapcsolat megteremtése egyre inkább elkerülhetetlen. Jelenleg két adatbázis közötti kapcsolatteremtésre csak az URL (Universal Resource Link) áll rendelkezésre. Mivel az URL-címek megváltozhatnak (elég ok erre például a képszolgáltató szerver átszervezése stb.), a hivatkozások folyamatos frissítése állandó figyelmet igényel és kíván meg. A fenti kapcsolat mellé még belép az URN (Universal Resource Name) azonosító is, amely az interneten található elektronikus dokumentumok hosszú távú azonosítására szolgál. (Azaz nemcsak azt jelzi, hogy egy digitális dokumentum hol érhető el, hanem egyedi azonosítóval kereshetővé is teszi azt.) Az URN azonosítók egyik altípusa az NBN (National Bibliography Number) URN. Az Országos Széchényi Könyvtár még 2003-ban bevezeti a digitalizált dokumentumok azonosítására az URN-azonosítót is.¹

Az Országos Széchényi Könyvtárban jelenleg használt AMICUS integrált adatbázis támogatja a képadatbázisok és a könyvtári adatbázisok közötti kapcsolat létrehozását. Ha a világhálón olyan céllal kalandozunk, hogy a fent említett kapcsolatok létesítésének megoldására találjunk példákat, azt fogjuk tapasztalni, hogy e szolgáltatások – szinte kivétel nélkül – csak kísérleti jelleggel indultak meg még a nagy térképgyűjteménnyel rendelkező országok esetében is.

Előkészítés és tervezés

A kartográfiai dokumentumok digitalizálása, illetve e művek interneten való publikálásának a megtervezése a munka kezdetén számos döntés meghozatalára kényszeríti az ilyen jellegű dokumentumokat őrző intézmények munkatársait.

1. El kell dönteni, hogy mi a digitalizálás fő célja?
  - a) Ha archiválás a fő cél, akkor célszerű legalább 500 dpi felbontással elkészíteni a digitális változatot.² Az ilyen másolatok alkalmasak nyomdai célra is, tehát ilyen jellegű igény esetén nem kell ismét az eredeti művet kézbe venni. Ez esetben legalább két külön helyen őrzött másolatot célszerű készíteni, hogy az esetleges utólagos sérülés miatt ne kelljen a munkát megismételni. (A kép javítása nem kívánatos, mert az ilyen beavatkozások nyomán eredetiségre utaló nyomok veszhetnek el. Képjavítást, „retusálást” – igény és szükség szerint – csak a nyomdai célra készített változaton kívánatos végezni). Külön költségnövelő tényező ma

még az is, hogy nem ismerjük jelenleg az adat CD-k élettartamát sem, ezért nem tudjuk, hogy hány évenként kell a digitális állományokat át-másolni. Természetesen nagyobb állományokból kisebbet mindig lehet készíteni, a nagy állományokról igény szerint webes publikálás céljára tömörített változatok készíthetők.

- b) Ha csak a webes publikálás a cél, akkor viszonylag olcsón készíthető még kartográfiai dokumentumokról is digitális változat, ez esetben legfeljebb 300 dpi-s³ másolatokra van szükség. Elvben még az ilyen méretű digitális változatok is alkalmasak kevésbé igényes nyomdai munkákhoz, de kartográfiai művek esetén ez szóban sem jöhet.
2. El kell dönteni, hogy minden esetben eredeti művekről történjen-e a digitális változat elkészítése vagy sem. E döntést kikényszerítheti az elérhető eszköz jellege, a digitalizálásra fordítható anyagi erőforrás nagysága, illetve az a cél, amelynek érdekében magát a munkát el kívánjuk végezni. Ha az állományvédelem az elsődleges cél, akkor törekedni kell arra, hogy az eredeti műről szkenneléssel történjen a digitális változat elkészítése. Ha csak világhálóra kívánjuk a kartográfiai dokumentumról készített képet kitenni – a felhasználók tájékoztatására –, akkor 6×7 cm-es színes diáról szkennelt vagy digitális kamerával készített változat is elégséges lehet. (Ez utóbbi esetben például a centrális vetítés miatt is adatvesztéssel kell számolni.)
3. El kell dönteni azt is, hogy milyen képi állományt válasszunk. Döntésünket segíthetik a következő ismeretek. A képi állományok lehetnek:
- a) pixel vagy képpont alakú (raszter) állományok. A pixeles képek egyik legfontosabb jellemzője a színmélység. Ez a szám adja meg, hogy hány különböző színt tartalmazhat az adott állomány. Jellemzésére az egy képpont színének meghatározására szolgáló bitek számát használjuk. 1 biten ábrázolhatók a vonalas rajzok (fekete-fehér), 8 biten a szürke árnyalatos képek (256 szürke), 24 biten az RGB⁴ képek (3 csatorna×256 fokozat), illetve 32 biten a CMYK⁵ képek (4 csatorna×256 fokozat);
- b) vektor- vagy objektumorientált állományok;
- c) metafájlok, amelyek mindkét fenti típusú információ tárolására alkalmasak.

Sajnos a képi állományok szabványosítása még várat magára. Ma az egyik legerjedtebb képfórmátum a TIFF⁶, de hogy ez a kérdés hosszú távon hogyan alakul, arról talán még senkinek sincs világos elképzelése.

4. El kell dönteni azt is, hogy a digitális másolatok szolgáltatása csak helyi vagy világhálón keresztül valósul-e meg. Az előbbi esetben a választandó képméretet a rendelkezésre álló technikai eszközök paraméterei befolyásolják, míg az utóbbi esetben a világháló korlátozza. Ugyanígy fontos a megfelelő szolgáltató kiválasztása is, mivel a világhálóra kitett A/0-ás méretű térképek „lebütött” formában is nagy helyet igényelnek, s ahhoz, hogy a világhálón sok térképet szolgáltatassunk, igen figyelemre méltó teljesítményű szerverre van szükség.

A következő táblázat segítségével szeretnénk érzékeltetni, hogy különféle felbontásokban és színmélységben hogyan változhat egy-egy szkennelt állomány mérete. A viszonyítási alap 100×100 mm nagyságú térkép.⁷

Színezettség	Felbontás		
	100 dpi	300 dpi	600 dpi
8 bites szürkefokozatos	152 Kb	1,33 Mb	5,32 Mb
24 bites színes RGB	455 Kb	3,99 Mb	16,0 Mb
32 bites színes CMYK	607 Kb	5,32 Mb	21,3 Mb

Digitalizálás

Eszközei

● Szkennerek

Jelenleg többféle szkennert van forgalomban és használatban. A digitalizálandó alapanyag szempontjából alapvetően kétféle szkennertípust lehet megkülönböztetni: az átnézeti (film) és a ránézeti (pozitív) szkennereket.

Minden szkennert felépítése más és más – ez a gyártótól és a szkennert adott meghajtószoftvertől függ. A szkennerek túlnyomó része ma már TWAIN⁸-kompatibilis, azaz képesek a legtöbb DTP⁹-szoftverrel közvetlenül kommunikálni. A szkennert egyik legfontosabb paramétere a felbontás (dpi). A felbontás adja meg, hogy milyen kis részleteket képes a szkennert „látni” az eredeti dokumentumon. Általánosan igaz, hogy minél nagyobb a felbontás, annál jobb a szkennert. A ránézeti eredetiek esetében 600–1200 dpi felbontás legtöbbször elegendő is. Lényeges különbséget kell tenni azonban az optikai és az interpolációs felbontás között. Míg az előbbi érték a szkennert valódi érzékenységét tükrözi, az utóbbi egy matematikai eljárással ebből előállított felbontás. A kartográfiai dokumentumok esetén fontos szempont az, hogy mennyi részletet tudunk egy adott műről megjeleníteni, ezért az optikai felbontás sokkal lényegesebb. Számunkra még alapvető fontosságú paraméter a szkennert színmélysége, azaz hogy milyen árnyalatlépcsőket tud megkülönböztetni. A színes szkennerek ma már minimum 24 bites színmélységgel, azaz RGB csatornánként 8-8 bit érzékenységgel készülnek. Ez a mennyiség első ránézésre elég, hisz a számítógép is csak ennyit képes tárolni. A tapasztalatok szerint azonban a szkennelés utáni szín- és tónuskorrekciós műveletek miatt nagyon jó, ha ennél több információ áll rendelkezésünkre, így a professzionális előkészítésben inkább a 36 vagy akár a 42 bites (12–14 bit/színcsatorna) színmélységű szkennereket használják. A szkennerek további fontos jellemzője a „színlátás” és a színhelyesség is. A szkennelés sebességét továbbá még az is meghatározza, hogy a szkennert hány menetben olvassa be a kívánt művet, egyszerre a három csatornát (RGB), vagy csatornánként külön-külön történik a feldolgozás. Természetesen az első megoldás az előnyösebb. Általában igaz, hogy szkenneléskor érdemesebb nagyobb árnyalati terjedelmet, több információt beolvasni, hiszen ebből később még könnyen előállíthatunk kisebb terjedelmű képet, de ez fordítva már nem igaz.

A szkennerek még megkülönböztethetők a szkennelés módszerének mechanikai megoldása szerint is:

- *Dobszkennerek.* Hátrányuk, hogy a dobra csak hajlékony eredeti dokumentum helyezhető fel. A dobnál nagyobb méretű anyagokból – az eredetiről közvetlenül – rész sem szkennelhető ki.
- *Síkgyas szkennerek.* Mechanikájuk kétféle lehet:
  - a) a képtartó mozog a szkennelés közben,
  - b) a letapogató rendszer mozog.
 Előnyük, hogy nem csak hajlékony eredeti dokumentumok szkennelhetők, és néhány típus esetén a képtartónál nagyobb méretű eredetiből is lehet egy-egy részt szkennelni, sőt ezeket montírozni is.
- *Vegyes mechanikájú szkennerek,* melyek általában csak hajlékony eredeti dokumentumok szkennelésére, méretben pedig csak a befogadó képességük mértékéig képesek eredetik fogadására.

A ránézeti szkennerek méretei (az egy szkennelési művelet során feldolgozható eredeti méretei) az $A/0^{10}$ méretig, sőt akár a $B/0^{11}$ méretig terjedhetnek.

A szabatos átnézeti (film) szkennerek csak kivételes esetben nagyobbak a 30×30 cm-es méretnél. (Például légifilmszkennerek)

Apró trükkökkel a nagy méretű ránézeti szkennerekkel is lehet fólia vagy film alapanyagra készült eredetiket szkennelni, de ezek az eljárások jelentős minőségromlást eredményeznek. Ezért tapasztalatink szerint ezek az eljárások a jelentős adatvesztés miatt archiválásra nem is alkalmasak.

● Kameraszkennerek és digitális fényképezőgépek

A térképeredetik digitalizálása mérettől függően megoldható még kameraszkennerekkel és céltől függően digitális fényképezőgépekkel is. A digitális kamerák ilyen célú alkalmazásának előnye, hogy ez a technológia a publikálás végrehajtása szempontjából jelentősen olcsóbb és gyorsabb a szkennelésnél. Hátránya, hogy a kis képfelületük, a centrális vetítés, a fényerő csökkenés és az optikai rendszer esetleges torzításai miatt adatvesztés illetve adattorzulás következhet be. Az eredeti méret visszaállítása is problémás (de megoldható). A képből az eredeti méret és minőség csak szigorú feltételek teljesítése mellett állítható vissza. Ezért archiválásra ezt a technológiát szintén nem célszerű alkalmazni.

Adathordozók

A nagy felbontású digitális képek tárolása CD-n, DVD-n esetleg egyéb digitális adathordozón célszerű. Nagy kapacitású szerverek (winchesterek) alkalmazása nagy felbontású képek archiválására nem célszerű. Egyes vélemények szerint a digitális adathordozók bizonyos idő eltelte után elveszítik adattároló képességüket. Ma még ezt az időtartamot csak megtippelni lehet, többen ezt 5–10 évre teszik. Ha ez valóban bekövetkezik, akkor komoly problémát jelenthet, és jelentős költségfordítással járhat a már archivált állományok újra írása.

A nagy méretű kartográfiai dokumentumok tárolásánál, szolgáltatásánál és publikálásánál az egyik legnagyobb probléma a nagy méretű digitális állományok mozgatása. Ezen segíthet a tömörítés, mely többféle szoftverrel, többféle formátumban történhet.

Általánosságban elmondható, hogy a tömörítés – a mértékétől függően – szinte mindig adatvesztéssel jár. Ugyanakkor lehetővé teszi nagy méretű digitális állományok gyors mozgását, belőlük úgynevezett „nézőképek” készítését. Nagyméretű, többszelvényes térképek egy képpé történő összeillesztése ma még csak a képek felbontásának csökkentése („butítása”) vagy tömörítés útján képzelhető el.

Az adatállományok nagy mérete jelenti a fő problémát a webes szolgáltatás esetén is mind a szolgáltató, mind a felhasználó számára. A szolgáltatónak hatalmas méretű szerverek üzemeltetésére lenne szüksége tömörítetlen, eredeti méretű állományok esetén. Ez könnyen belátható, ha figyelembe vesszük, hogy egy darab B/1 méretű térkép 600 dpi felbontású, 48 bit színmélységű, TIFF formátumú digitális adatállományának mérete kb. 500–700 Mb. A kb. 600 dpi felbontás teszi lehetővé az eredeti térképdokumentum részleteinek, színeinek valóságghű reprodukálását.

A felhasználók csak nagyon nehezen és lassan tudnák letölteni az ilyen nagy méretű állományokat, ezért csökkentett adattartalmú (felbontású) képeket kell publikálni a weben. Ez azért is igaz, mert a költségek valamilyen szintű megtérülése érdekében csak így van lehetőségünk adatszolgáltatási díj érvényesítésére a teljes értékű adatállomány szolgáltatása esetén. A teljes értékű adatállományt konkrét igény esetén digitális vagy hagyományos adathordozón (nyomtatva) célszerű szolgáltatni.

A felhasználóknak lehetőségük van mind a nézőképekből, mind a teljes felbontású anyagokból saját térképgyűjtemény összeállítására.

A kartográfiai dokumentumok weben történő szolgáltatásának technológiája ma még csak részben nevezhető kidolgozottnak. Állítható ez azért, mert mai ismereteink szerint csak kísérletek történtek arra, hogy a képi megjelenítésen túlmenően a felhasználó egy-egy nézőkép megjelenítésekor információt kapjon annak pillanatnyi méretarányáról. Sőt még az sem biztos, hogy annak valós színeit látja a képernyőjén vagy a plotterrel történt nyomtatás után. A képernyőn és a plotteren kapott színek minősége ugyanis nagyban függ a felhasználónál lévő eszköz(ök) beállításaitól. Az eredeti színek reprodukálása érdekében a szkennelés során minden egyes eredetivel együtt egy-egy etalon színskálát is szkennelni kell, majd a képjavítás és a megjelenítés során erre kell „kalibrálni” a képet.

A térképek digitális adatházisban történő tárolása – a hagyományos adattárakhoz képest – többlétszolgáltatásként lehetővé teszi különböző szöveges adatbázisoknak a térképi adatházishoz történő kapcsolását és különböző keresési műveletek végrehajtását, például települések, földrajzi helyek keresését helynév adatbázis alapján.

Szabatos geometriai vonatkozási rendszerekben készített térképek esetében az ilyen keresési műveletek megoldása, illetve a rendszer felkészítése ezekre a keresési műveletekre semmilyen problémát nem jelent. A helynevekhez hozzárendelve az adott hely koordinátáit (az adott vonatkozási rendszernek megfelelően) a keresési művelet egyértelműen végrehajtható.

A régi, vetületnélküli vagy nem szabatosan szerkesztett térképek esetén a feladat csak akkor oldható meg eredményesen, ha minden egyes térképhez saját helynév adatbázist kapcsolunk a konkrét térképről levett koordinátákkal. Jelenleg nem áll rendelkezésünkre olyan speciális szövegfelismerő szoftver, amellyel „olvastathatnánk” a térképeket. Ennek oka, hogy a térképeken a megírások iránya igen változa-

tos: vannak olyan jelek, amelyek akár betűként is értelmezhetőek, a régi rézmetszett térképek feliratai leginkább a kézírásra emlékeztetnek. Ezért könnyen belátható, hogy az ilyen kartográfiai dokumentumok névanyagának előállításuk jelentősen megnöveli a feladat megoldására fordított idő- és munkamennyiséget és ezáltal természetesen a költségeket is.

Az előzőekben elmondottakkal néhány olyan problémára szeretnénk volna felhívni a figyelmet melyek megoldásra várnak a kartográfiai dokumentumok, a térképek digitalizálása, digitális formában történő szolgáltatásuk és használatuk terén.

Digitalizálási munka az Országos Széchényi Könyvtárban

Az OSZK Térképtárban található kartográfiai dokumentumok (térképek, atlaszok) digitalizálását 2000-ben kezdtük meg. A kezdetekben olyan típusú szolgáltatás megteremtését terveztük – a különböző nehézségeket nem látván –, amelynek során a felhasználó megközelítőleg olyan adatok birtokába juthat térképeinkről, mintha valamely mű eredetijét tartaná a kezében. Azaz a térképek weben történő publikálásán túl, illetve azzal párhuzamosan, az egyes művekhez kapcsolódó (vagy kapcsolható) egyéb információkat, (például helynévmutatókat) külön adatbázisba kívántuk elhelyezni. E munkálatok során azonban azzal kellett szembesülnünk, hogy az ilyen névjegyzékek előállítása – különösen a régi térképek esetén – igen munkai igényes, mert esetükben a különböző szövegfelismerő programok alig vagy egyáltalán nem is használhatók a napjainkban már nem létező betűtípusok és/vagy karakterek okán.) Jelenleg még azt sem tudjuk megoldani, hogy a felhasználó a saját képernyőjén a kartográfiai dokumentum eredeti méretarányáról pontos ismeret birtokába juthasson. További gondot jelent az, hogy a kartográfiai dokumentumok többsége egy átlagos számítógép képernyőjénél (17") rendszerint jóval nagyobb, így a felhasználó az általa nézett műből rendszerint csak egy-egy részletet láthat, gyakran azt sem tudva, hogy az éppen látott rész és az egész hogyan aránylik egymáshoz. Ez a helyzet jelenleg olyan, mintha kulcslyukon keresztül, szinte „betűnként” kellene például valamely hosszabb regényt elolvasni. Ez nagyon fárasztó és sok esetben riasztó is a felhasználó számára. Lehetne persze a „navigáláshoz” egy kis áttekintő képet is mellékelni, de tapasztalataink szerint használatával az adatáramlás sebessége jelentősen lelassul, azaz a felhasználónak hosszabb ideig kellene várni az általa kiválasztott kartográfiai dokumentum letöltésére. Ezért szolgáltatásaink ma a világhálón nagy reményű terveink ellenére – a világ többi térképgyűjteményéhez hasonlóan – még képszerűek, nem pedig térképszerűek. A fenti nehézségek ellenére azt gondoljuk, hogy az egyre „szélesebb és gyorsabb információs sztrádák” léte a megnövekedett adatmennyiség gyors célba juttatását lehetővé teszi, valamint az egyre nagyobb méretű képernyők olcsóbbá és elterjedtebbé válása pedig kényelmesebbé teszi a kutatók számára a világhálón keresztül elérhető kartográfiai dokumentumok használatát is. Az Országos Széchényi Könyvtár állományából napjainkig digitalizált és publikált térképek (közel 750 mű) megtekinthetőek a <http://www.topomap.hu/oszk> internetcímen. Igaz, ebben a pillanatban a térképekhez tartozó névjegyzékek – amelyek külön adatbázisban vannak – még nem érhetőek el.

A következőkben röviden ismertetjük azt a munkát, amelyet a HM Térképészeti Kht.-ban végeznek az OSZK Térképtára által őrzött térképek és kartográfiai do-

kumentumok digitális archiválása, interneten történő publikálása és szolgáltatása érdekében.

A HM Térképészeti Kht. (a továbbiakban: kht.) rendelkezik egy SCREEN CC-S 7000 típusú dobszkennerrel, melynek maximális képmérete 912×1240 mm. Ennek a szkennereknek a valós optikai felbontása 100-tól 1200 dpi-ig terjed. Ránézeti, szkennelésre alkalmas többféle üzemmódban (fekete-fehér, szürke árnyalatú, színes RGB vagy CMYK színcsatornákkal).

A kht. rendelkezik képfeldolgozó munkaállomásokkal és szoftverekkel, amelyek lehetővé teszik a kartográfiai dokumentumok digitalizálását, internetes publikálását és szükség esetén nagy felbontással történő szolgáltatását. Rendelkezik továbbá nagy kapacitású plotterekkel, amelyek lehetővé teszik a digitális állományokból kiváló minőségű papír másolatok plottolását nagy felbontással és méretben.

Az OSZK-ból kiszállított dokumentumokat színesben, 600 dpi felbontással szkennelik. A szkennelés időtartama mely az eredeti méretének függvénye, (mivel a felbontás adott) átlagosan kb. 30 perc/db.

A nyers szkennelt állomány TIFF formátumban készül melyet körbevágás és képjavítási műveletek után 600, 300 és 100 dpi változatban is elmentenek. Egy dokumentum körbevágása, mentése a három változatban és a további feldolgozásra történő előkészítése (forgatás stb.) kb. 20–25 percet vesz igénybe.

A 600 dpi felbontású nyers állomány mérete egy-egy dokumentum esetén 500–2000 Mb. A digitális állományokat a MrSID nevű tömörítő szoftverrel tömörítik olyan mértékig, amely még lehetővé teszi eredeti minőségben történő visszaírásukat TIFF formátumba. (Jelenleg az MrSID kínálja tömörítési eljárást alkalmazza a világhálón a legtöbb képszolgáltatással is foglalkozó könyvtár és levéltár.¹² Az MrSID szoftverrel a TIFF formátumú digitális állományokat tizenötödükre, sőt akár huszadukra is össze lehet tömöríteni érzékelhető minőségromlás nélkül. Például egy 500 Mb méretű TIFF állomány akár 25–30 Mb-ra tömöríthető anélkül, hogy az jelentős adatvesztéssel járna.) Ugyanakkor a szoftver lehetővé teszi a tömörített képek nagyon gyors megjelenítését „nézőképek” formájában.

Azonban egy-egy nagyméretű kép 600, 300 és 100 dpi-s TIFF állományának tömörítése az MrSID-del akár 4-5 órán át is tarthat. Ezt a feladatot a kht. szakemberei automatizálták, és így közvetlen emberi beavatkozás nélkül éjszakánként végzetetik a munkaállomásokkal.

Egy-egy térkép archiválása 2-2 példányban kb. 40 percig tart. Az archiválás magában foglalja a CD-re írást, a CD borítók elkészítését és az adattárba helyezést.

Többszelvényes térképek szelvényeinek nézőképeit összemontírozzák és belőlük egy darab „nézőképet” hoznak létre. (A montírozás kilencszelvényes térkép esetén kb. két órát igényel.)

Az internetes publikáláshoz a publikálandó képeket adatbázisba rendezik. Az internetre történő kihelyezés csoportosan történik. Az ehhez szükséges idő képenként átlagosan 3–4 perc.

Elmondható, hogy egy-egy A/0 méretű térkép digitalizálása, archiválása és publikálása a jelenlegi szintű szolgáltatás esetén kb. 10–12 ezer forintba kerül.

A publikáló alkalmazást a HM Térképészeti Kht. szakemberei (Paskó Attila és Urbán János) fejlesztették ki és üzemeltetik. Szolgáltatásainak színvonala, ahogy arról bárki könnyen meggyőződhet, felhasználóbarát, mivel háromféle tömörített

képfarmátum teszi könnyűvé az ott látható térképek használatát: kinek-kinek ízlése szerint JPEG¹³, MrSID¹⁴ és Java képfarmátumok közül lehet választani.

A publikáló rendszer 2002. február 5. óta működik. Annak ellenére, hogy szinte semmilyen reklámja nincs, és létezése szinte szájhagyomány útján terjed, ez év május 22-ig összesen 46 országból, 10 180 látogatója volt. Az utolsó húsz hét átlaga szerint heti 117 látogató kereste fel. Jellemző, hogy a látogatók zöme az OSZK vagy az ELTE (*Lazarus.ELTE.hu*) honlapján keresztül, áttételesen talál rá az adatbázisra.

Érdeklődés tehát van nemzeti kultúránk, nemzeti örökségünk felbecsülhetetlen értékét képviselő része, archív térképeink és kartográfiai dokumentumaink iránt. Ezt az érdeklődést kihasználva – ennek az adatbázisnak a folyamatos bővítésével és üzemeltetésével – talán mi is hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a hazánkról, a hazai műszaki, térképészeti kultúráról a világban pozitív kép alakuljon ki, vagy a már meglévő képet tovább színesítsük.

További célunk a publikáló-szolgáltató technológia tökéletesítése és egyre több térkép publikálása. A munka további, folyamatos finanszírozása, sajnos, ma még bizonytalan. Jelenleg szinte csak a különböző pályázatokon elnyerhető támogatásokra lehet számítani. Csak remélhetjük, hogy mindenkor sikerül e megkezdett munka folytatásához a feltétlenül szükséges pénzt különböző forrásokból előteremteni.

JEGYZETEK

- 1 Workshop 2003 konferencia. Pécs. Konferencia-anyag. Pécs. 2003. 30. p.
- 2 A gyakorlatban a térképek tömeges digitalizálása legtöbbször A/0 méretű térképek digitalizálására alkalmas 400–800 dpi (10 vonalpár/mm–20 vonalpár/mm) felbontású eszközökkel történik. = Detrekői Ákos–Szabó György: Térinformatika. Bp. 2002. 112. p.
- 3 Az külön probléma a felhasználó szemszögéből nézve, hogy a mai képernyők felbontása 72 dpi.
- 4 RGB (Red [vörös] Green [zöld] Blue [kék] alapszínekkel dolgozó üzemmód. A képernyőkön e három alapszínnel szinte minden (pontosabban 16,7 millió) szín előállítható. E három színcsatorna mindegyike a pixel adott alapszínhez viszonyított intenzitását tárolja. Egy csatorna 256 árnyalat ábrázolására képes, így ez a fajta ábrázolási mód 24 biten tárol minden pixelt. Az előállítható színátmenetek megfelelő monitorbeállítás esetén fokozatmentesnek tűnnek.
- 5 CMYK (Cyan [cián] Magenta [bíbor] Yellow [sárga] black [fekete]). Valódi képeket szolgáltató szubtraktív elven dolgozó színmód. A négy alapszín alkalmazása miatt itt négy csatorna jelenik meg, ezért minden egyes pixelhez 32 bit információ tartozik, amivel az előállítható színek száma elvileg közel 4,3 milliárd. Alkalmazása a nyomdászat szempontjából jelentős. Rendszerint megfelelő RGB színmódban végzett munka, amelynek végtermékét alakítjuk át a CMYK színmodellnek megfelelően.
- 6 TIFF (Tagged Image File Format). Kiterjesztése .tif. Kezelt színmódok: vonalas ábrák, szürkeárnyalatos, színpalettás RGB és CMYK képek. Tömörítése: LZW (Lempel-Ziv-Welch-féle tömörítő algoritmus), a Photoshoptól eltérő rendszerek ismerik a JPEG, RLE Packbits, CCITT módszereket is. Ha Photoshop-pal dolgozunk, akkor a tömörítési eljárások közül csak a veszteségmentes LZW algoritmust választhatjuk, így a

minőség megtartása mellett jelentős mennyiségű helyet takaríthatunk meg. Létezik már GeoTIFF formátum is kifejezetten a térinformatikai rendszerek támasztotta igények kielégítésére. E formátumnál az egyes pixelekhez a valós földrajzi helyhez kapcsolódó információk (transzformációs paraméterek, vetült, alapelület) köthetők, a távérzékelésben és a térinformatikában alkalmazható elsősorban. = Zentai László: Számítógépes térképészet. Bp. 2000. 41. p. *a továbbiakban* Zentai.

7 Zentai 40. p.

8 A TWAIN a számítógépek és a szkennerek közötti szabványos kommunikációs felület.

9 DTP: Desktop Publishing – asztali kiadványszerkesztés.

10 DIN A0 840 mm×1190 mm

11 DIN B0 1000 mm×1400 mm

12 Az MrSID formátum alkalmazására kitűnő magyar példa az MH TÉHI weboldala, ahol az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának több száz éves Magyarország és Erdély térképeit tekinthetjük meg. = Zentai László: Output orientált digitális kartográfia. Budapest, 2003. (kézirat) 144. p. ; A weben szolgáltatott térképek tömörítésére az MrSID technológiát használják a világ nagy térképgyűjteményei: például a Library of Congress, a Koninklijke Bibliotheek, a Beeldbank Noor-Holland stb. is. = ICA Hírlével 2002. június.

13 JPEG (Joint Photographic Experts Group). Kiterjesztése .jpeg, .jp., .jpe. A GIF mellett a webes felhasználásban a leginkább elterjedt képformátum. Előnye a GIF formátummal szemben a 24 bites színmélység. Tömörítése nagyon hatékony, de veszteséges (a veszteség mértéke a mentés során beállítható tömörítés fokával fordítottan arányos). E képformátumot az összes internetes böngészőprogram értelmezi. Az újabb változatok színhűsége optimalizálható. Az ilyen képek letöltésekor előbb az állomány elnagyolt képe jelenik meg, majd a kép részletei, ez gyorsabbá teheti a hálózatos böngészést, ugyanakkor a hagyományosnál több memóriát használ fel.

14 MrSID: Multi-Resolution Seamless Image Data Base

Mihalik József–Plihál Katalin

Beszélgetés dr. Balázsné dr. Veredy Katalinnal

– *Dr. Áder János házelnök 2002. május 14-én adta át az Országgyűlési Könyvtárban a Ghyczy-díjat. Amikor az Elnök úr átadta a kitüntetést, akkor azt mondta, hogy a díj értékét az különösen emeli, hogy a kollégák szavazatai alapján került odaítélésre. Ezek a szavazatok annak az életútnak az elismerését jelentik, aminek most néhány elemét szeretném fölvillogtatni.*

Elsőként a személyes vonatkozásokról talán arról, hogy pályádnak családi indíttatása is volt, mert ugye édesapád – Veredy Gyula – ismert volt a könyvtári szakmában, de édesanyád is, ha jól tudom, sokáig dolgozott a Fővárosi Könyvtárban...

– Akkor valóban kezdjük a díjjal, ami apropója is a beszélgetésünknek. Meg kell mondjam, hogy még soha díjnak így nem örültem, mint ennek. Valóban azért, mert ezt egy közösség – hogy így mondjam – hozta össze. Egy olyan közösség, amelyben minden tag kollégája, sokuknak főnöke voltam, lévén én vagyok a „legrégebbi bütördarab” ebben az intézményben. Ezt nem úgy kapta az ember, mint a többit, hogy na egy idő után adunk neki egy plecsnit, egy ranghoz természetesen megint járt valamilyen plecsni.

Nos mindenesetre én ezúton is köszönöm mindazoknak, akik méltónak találtak arra, hogy bekerüljek a Ghyczy-díjasok klubjába, ahogy a többi tag nevezi.

Szóval, arról beszéltünk, hogy a legrégebbi tagja vagyok az Országgyűlési Könyvtárnak. Ez így igaz. Negyvenöt éve sétálok be naponta ebbe az intézménybe, noha soha nem készültem könyvtárosnak. Annak idején ugyan minden önéletrajzom úgy kezdődött, hogy 1934-ben születtem Budapesten, könyvtáros szülők gyermekeként. Később kibővült azzal, hogy az uram az Országos Műszaki Könyvtár, majd annak névváltozataiban dolgozik. Az is sokszor elhangzott, hogy könnyű neked, mert hisz a papád, mamád is könyvtáros volt. Eleinte csak nevettem rajta: szamárság. Attól, hogy az embernek mondjuk orvos a papája, nem valószínű, hogy ő is érteni fog az orvostudományhoz. Aztán rájöttem, hogy bizonyos dolgokat valóban játékosan elsajátítottam, pl. nagyon sokszor megesett, hogy hazahoztak egy csomó katalóguscédulát és odaadták, hogy abc-be – eleinte durva abc-be, aztán szoros-ba – rakjam, vagy a terítés hiányosságaira apám ETO-jelzetekkel hívta fel a figyelmet, de azért ez édes-kevés. Voltaképpen vegyész szerettem volna lenni, ez csak azért érdekes az én számomra, mert sokkal később tudtam meg, hogy édesapám is az szeretett volna lenni. Míg az ő vegyész elképzeléseit az első világháború és a hadifogság hiúsította meg, addig az enyémet egy nagyon hosszantartó betegség. Gyakorlatilag nem jártam harmadik–negyedik (hetedik–nyolcadik) gimnáziumba. Levizsgáztam azért belőle, sőt időben le is

érettségiztem. Három hónappal később, mint a többiek, én Szombathelyen. Vas megyében volt egy iskolaszanatórium, aki odakerült, az letehetette az érettségét. Szüleim úgy gondolták, hogy a Műegyetemhez kicsit megalapozatlanok az ismereteim, és egyáltalán nem biztos, hogy két évnyi betegeskedés után végig tudom csinálni. Mit volt mit tenni – jelentkeztem könyvtárszakra. Egyszerre vettek fel mind az egyetemre, mind a főiskolára. Amikor is apám úgy nyilatkozott, hogy azokat a szakmai ismereteket, amiket el kell sajátítani ehhez a pályához a főiskola is megtanítja, az összes többi egyéb ismeretet, ami a lényegét jelenti a mi szakmánknak, nekem kell amúgy is folyamatosan megszerezni, így a főiskolát választottam. Érdekes talán még, hogy főiskolás koromban egyszer – tanulmányi kirándulás gyanánt – az Országgyűlési Könyvtárban jártunk. Olyan érzésem volt, hogy még közöm lesz ehhez a könyvtárhoz. Semmi nem indokolta ezt, de nem hagyott nyugodni, nem is egyszer átszaladt rajtam, nekem ehhez a könyvtárhoz közöm lesz. Lett is – elég hosszantartóan – bár a főiskola elvégzése után, máshova kerültem.

– *Pillanat... csak közbevetőleg... hadd kérdezzem meg, hogy jogi érdeklődésed a könyvtárosi érdeklődéssel együtt alakult ki, vagy ez egy későbbi...*

– No, hát nem tartunk még itt. Tehát én a Műszaki Könyvtárba kerültem – egyedülként pesti nagykönyvtárba. Ez nagy megtiszteltetésnek számított, bár én nem lelkesedtem érte. Mégis nagyon jól éreztem ott magam. Viszont közbejött '56, amikor az első nagy közösségi megtiszteltetés ért életemben. Bár az iskolában osztálytitkár voltam és főiskolai – nem tudom milyen – csoporttitkár, de teljesen váratlanul ért, hogy engem is beválasztottak a Forradalmi Bizottságba (titkos szavazás volt) – egyedüli nő – és még csak egy éve dolgoztam ott, nagyon jól esett, hogy olyan embernek tartanak, akiben megbíznak a többiek. No, ennek meglett a hátulütője, mert amikor elkezdték vizsgálni az '56-os történéseket, akkor – a pártvezetés, az igazgató egyetértésével – úgy találta, hogy jobb lesz máshova mennem. Későbbi férjemnek kapcsolata volt az Országgyűlési Könyvtárhoz, korábban ott dolgozott. 1952 végén neki a parlament épületét kellett elhagynia, mert Rákosi akkor költözött be a Házba. A személyzeti vezető hívatta, és azt mondta, hogy „ugye megérti Balázs elvtárs, hogy maguk ketten nem lehetnek egy házban”. Mulatságos, nem? Átkerültem tehát az Országgyűlési Könyvtárba, ahol kezdetben rettenetesen rosszul éreztem magam, és folyton el akartam menni. Csak az volt a baj, hogy mégiscsak könyvtáros csemete voltam és a többi könyvtárról sem tudtam túl sok jót... Nagyon zavart, hogy ez egy jogi könyvtár, és én nem értek a joghoz. Igaz, hogy történelmi gyűjtőkörű is, és hát az ember történelmet különböző formában és mélységben azért sokat tanult és érdekelt is. De mert nagyon korán referenzes lettem, úgy döntöttem, hogy elvégzem én azt a „nyamvadt” jogot, hátha okosabb leszek. Ebben még az is befolyásolt, hogy a mostanában csúfondárosan emlegetett „nagy szerelmem” a jogi bibliográfia és az azzal kapcsolatos barátkozás is akkor kezdődött. 1962 óta csinálók ilyen-olyan-amolyan formában magyar jogi bibliográfiát, illetőleg most adatbázist. Ehhez a munkához meg különösen kellett a jogi végzettség, úgy hogy ez nem „szerelem” csak tisztesség. A kezdeti lázadozás után megszerettem a könyvtáramat is. Segített, hogy sokáig voltam olvasószolgálati munkatárs, itt az ember néha-néha úgy érzi, hogy használni tud.

– *Abban az évben, amikor a könyvtárba kerültél, alakították ki a szaktudományi részlegeket. A könyvtár néhány évvel korábban jelentős változáson ment át – hiszen nyilvánossá vált. Úgy tűnik az események utólagos tanulmányozásából, hogy volt valami szellemi pezsgés a könyvtárban, ami indokolta ezeknek a részlegeknek a létrehozását. Vagy ez inkább csak – hogy is mondjam – a mindenkori vezetés „újító” szándékai közé tartozott?*

– Sajnos a szellemi pezsgés egyáltalán nem volt jellemző arra az időszakra. Egy-egy ötletet felkaptak – ilyen volt pl. a Tanácsköztársasági különgyűjtemény létrehozása. Ez voltaképpen jó tipp volt, mert előszedték, rendbe hozták és valamilyen módon rendezték az addig elzárt anyagot. Talán a történelmi szaktudományi képződmény létrehozása se lett volna olyan buta dolog, de nem túl „ügyes kézzel nyúltak hozzá”. Jellemző volt viszont, hogy aki egy kicsit is mozgékonyabb volt, azt beosztották az olvasószolgálatba. Én a feldolgozáson kezdtem, de negyed munkaidőben csináltam az olvasószolgálatot. Két évvel később én lettem az ENSZ-gyűjtemény megszervezője, de ekkor is adtam olvasói szolgálatot, sőt az olvasószolgálat helyettes vezetője lettem. Komplikált volt akkor ez a sokfelé daraboltsága a munkaszervezetnek, lázadoztunk is eleget miatta.

– *Az ENSZ-gyűjtemény mai is a könyvtár egyik különlegessége. Érdekes mozzanata a gyűjtemény történetének, hogy 1960. őszi megnyitásának idején a „magyar kérdés” az ENSZ-közgyűlés napirendjén szerepelt.*

– Magyarország 1955-ben lett az ENSZ tagja és a Külügyminisztérium javaslatára a mi könyvtárunkat bízták meg, hogy fogadja és hozzáférhetővé tegye az ENSZ dokumentumait. Minthogy akkor még jóval kevesebb tagállama volt az ENSZ-nek, visszamenőleg is, tehát az ENSZ létrehozásától kezdődően megküldték ezeket, két nyelven, angolul és franciául. 1960-ban jött el az az idő, amikor kialakítottuk a rendezett gyűjteményt. Vértes Györgynek ez is jó ötlete volt. Voltak jó ötletei, csak a végrehajtásnál keletkezett többnyire valamilyen gikszer. Hadd emlékezzem meg itt arról, hogy Sebestyén Pál, aki a párizsi béketárgyaló delegáció tagja volt, az Országgyűlési Könyvtár segítségével egészíthette ki – ha volt egyáltalán – a külügyi nyugdíját. Az ő hihetetlenül nagy tudása rengeteget segített a gyűjtemény létrehozásában. Amellett nagyon szerény, kedves, jó humorú ember volt, élmény volt vele dolgozni.

– *Elhangzottak itt nevek: Vértes György, Sebestyén Pál, én bővíteném ezeket, és azt szeretném kérdezni, kik hatottak a te pályádra, munkásságodra, Takács József, Vályi Gábor, Nagy Lajos. Természetesen lehetne még folytatni ...*

– Nagyon szerencsésnek érzem magam, hogy olyan embereket ismerhettem meg, és olyanokkal dolgozhattam együtt, akiktől sokat lehetett tanulni, ha az ember akart. Akiket emlegettél: hát Vértestől – mondjuk – tanulni nem akartam, de nagyon tanulságos volt a vezetése alatt dolgozni. Édesapám baráti körében sok neves könyvtáros volt. Közülük később többel összekerültem vitapartnerként, például szabványosítási tárgyalásokon, ami rettenetes volt, mert én mindenkit bácsiztam, néniztem, hiszen gyerekkorom óta ismertem őket. Amikor azt mondtam „de nem Alíz néni kérem, nem így van, és Bandi bácsi az úgy nem jó...”, odacsaptam az egésztestet: én nem megyek tárgyalni többet, mert ennél komikusabb dolog kevés van. – Takács Jóskára nagyon-nagyon szeretettel emlékszem, tőle em-

berileg tanultam sokat és a jogtudomány tiszteletét is. Szakmailag, ha lehet ilyen kifejezést használni, Nagy Lajos hálózott be. Ő is apám révén ismert. Sokak számára arról voltam ismert, hogy a Veredy Gyula lánya, majd a Balázs Sándor felesége vagyok. Viszont az Országgyűlési Könyvtárban Veredy Kata vagyok ma is. De vissza Nagy Lajoshoz. Ő 1962-től rendszeresen bibliográfiai rovatot indított az Acta Juridica c. folyóiratban és ennek szerkesztésébe kezdettől bevont. Azt hiszem felismerte, hogy ezt a műfajt többé-kevésbé nekem találták ki. Elég kitartó vagyok, elég aprólékos, sőt szörszálhasogató, és meglehetősen munkabíró. A rendszeres bibliográfiai munkát folyamatosan kell csinálni, mert ha az ember valamiért abbahagyni kényszerül, soha többé nem lesz már ideje, hogy azt bepótolja. Nagy Lajos nevét a könyvtáros szakmában kevesen ismerik, pedig – egyebek mellett – ő szerkesztette az egyik legjobb és legtovább élő nemzeti bibliográfiánkat, az Állam- és jogtudományi bibliográfiát. Ennek kötetei felölelik az 1945 és 1983 között megjelent magyar jogi szakirodalom teljességét.

Még valakit kell említenem a múltból, valakit, akivel csak egy bibliográfia kiadása kapcsán kerültem munkakapcsolatba, de akinek egész gondolkodása, munkastílusa, magatartása nemcsak rám, de mindazokra, akikkel együtt dolgozott, maradandó hatással volt: Bibó Istvánt.

(Zárójelben jegyzem csak meg, de ahogy sorolom a neveket, akikkel így vagy úgy együtt dolgoztam, akiktől oly sokat tanultam, egyre jobban elszomorodom. Mind elmentek már.)

Szoros együttműködésünk Vályi Gáborral közel húsz évig tartott, és ma is úgy érzem, szerencsés volt. Jól kiegészítettük egymást: őt a nemzetközi kérdések, a politika érdekelte, engem a jog. Ő tele volt ötlettel, én nem voltam ilyen ötletgazdag, de nagy könyvtári gyakorlatom volt. Kiegészítettük egymást abban is, hogy ő volt a jóságos, én a szigorú. Amiben viszont megegyeztünk, hogy mindketten nagyon szerettük a könyvtárunkat, a kollégákat, egymást, és teljesen meg is bízunk egymásban. Igen, ez a nagyon sok munkával járó, de vidám és szeretetteljes időszak jó volt a könyvtárnak is, hiszen azóta is „aranykornak” hívják akkori munkatársaink. Nem csak könyvtáron belül indítottunk el sok mindent, de részt vettünk a könyvtárak közötti együttműködési kísérletek legtöbbszörében is.

Különböző időkben különböző divatmozgalmak, ötletek bukkannak fel. Ezek egyike volt az, hogy szakhálózatokat hozunk létre, az azonos profilú könyvtárak között. Az együttműködés különben nagyon sokáig fennen hangoztatott és ilyenolyan-amolyan tudományos érvekkel is alátámasztott kedvenc témája volt a könyvtáros szakmának, megvalósítani azonban nagyon nehezen lehetett. Kezdvé azzal, hogy mondjuk milyen nehéz a gyarapítást összehangolni. Volt annak idején a *szakKC*. Emlékszem rá, amikor be kellett jelenteni, hogy az ember milyen külföldi jogi könyvet vett. Elemezni is kellett időnként, amit egyébként is tudtunk: hogy feltehetően 87–92%-át mi vesszük, így a fennmaradó apró részen valamit összehangolni, egyengetni, vajmi kevésbé érdemes. A másik az, hogy szolgáltatásainkat kvázi egymás között kell hasznosítani. És ebben az Országgyűlési Könyvtárra, mint a jogtudományi könyvtárára nagy feladat hárul. Mi ezt úgy értelmeztük, hogy ha jobban csináljuk a saját dolgunkat, azzal tesszük könnyebbé a többi könyvtár helyzetét is. Míg ha időnként leülünk, ki-ki a maga problémáját előadná, majd egymásra néznénk, úgyse sokat tudunk rajta segíteni, hiszen a te fenntartód ez, a tied meg az. Szóval ezek szép kezdeményezések voltak, hangzatosak. Hitt is az ember abban,

hogy valamit előre lehet lépni, de ha valaha is előrelépés történt, az mindig csak az értelmes, gondolkodó könyvtárosok kapcsolata volt, és nem a hálózaté. Ha valaki valamit okosnak és jónak látott, és a másik is úgy érezte, hogy ebben van valami, akkor együtt dolgoztunk. Ezt nem lehetett hálózatnak nevezni, viszont talán annyi haszna volt, hogy megismertük egymást, és tudtunk egymáshoz fordulni. A könyvtárosok többnyire józan népek, és segítik egymást. Ennyit a hálózatokról. Társadalomtudományi hálózatok különben sem alakultak ki, de nagyon sok idő, energia ment el a próbálkozásokra.

– *Az Országgyűlési Könyvtár vonatkozásában megkerülhetetlen az a kérdés, hogy ebben az időszakban a képviselők hogyan használták, vagy milyen kapcsolatban voltak a könyvtárral? Különösen izgalmassá teszi ezt a kérdést, hogy az IFLA parlamenti könyvtárak szekciójának igazgatótanácsi tagjává választottak. Ez – feltételezem – érdekes szituációt jelenthetett, hiszen másfajta parlamenti működés volt jellemző a szocialista országokra.*

– A rendszerváltás előtti időszakot képviselői szempontból nagyon egyszerű elintézni. Voltak persze olvasóink, akikből néha képviselő lett, de semmit sem befolyásolt. A hivatal már többször igénybe vette a szolgáltatásainkat. Bár rendszerességről vagy bármilyen kiemeltségről szó sem volt. Inkább akadt egy-két ember, aki „a fejéhez kapott” és azt mondta, hogy itt a könyvtár, hozzanak föl lehetőleg régi anyagokat. Egy kicsit kezdett változni a helyzet a '80-as évek felé, amikor is egyre több nyugati parlamentben járván, a mi országgyűlésünk is felfedezte, hogy jobb parlamenteknek könyvtáruk is van, és rájöttek, hogy „hoppá nekik meg a házban van egy akkora, hogy még”. Mindig elfelejtem a nevét, pedig olyan egyszerű neve van, S. volt a házelnök.

– *Sarlós István.*

– Sarlós. A Sarlós még le is jött, hogy beszéljünk arról, hogy a könyvtárat vissza kell csatolni a parlamenthez. Én is tudtam, hogy ez elkerülhetetlen lesz, de nem nagyon vágyakoztam a könyvtárat ahhoz a parlamenthez csatlakoztatni. Kitérő választ adtam, azt mondtam: „...persze-persze, majd ha megérik a helyzet...”, mire ő is roppant udvariasan azt mondta: „...de, ha megérett a helyzet, akkor jelentkezzenek...” No, közben a helyzet akkorát érett, hogy ez a kérdés így le is került a napirendről.

Ami az IFLA-könyvtárak parlamenti szekcióját illeti, tulajdonképpen nagyon egyszerű dolgunk volt. Mi nagy mellénnyel mindig a szakkönyvtári oldalunkat domborítottuk, és igyekeztünk arról nagyon sokat és szépet, a parlamenti funkcióról pedig kevesebbet beszélni. Ők meg voltak olyan tapintatosak, hogy nem kérdeztek rá. Amikor pedig a változások szele megcsapott bennünket... de ezt nem csak a költőiség kedvéért mondom így, hanem valóban éreztük valaminek az előszelét. Sose fogom elfelejteni, '89-ben Párizsban volt az IFLA-konferencia. Úgy hozta a sors, hogy a lengyel parlamenti könyvtár vezetője és én tartottunk előadást a saját könyvtárunkról. Így aztán az is megismert bennünket, aki addig nem ismert volna – mind a ketten régóta vezetőségi tagok voltunk – és folyton kérdezték tőlünk, '89 augusztusában, hogy „...mi lesz nálatok, mondjátok, mi lesz...”? Mondom akkor a kollégámnak: „...te Andrzej, csináljunk már magunkból szendvicsembert, és írjuk rá, két nagy csomagolópapírra, hogy mi sem tudjuk, de valami lesz...”

Egyikünk se tudta, hogy mi, és főképp hogy hogyan lesz. Azokat a körülményeket pedig – s ez megint félig-meddig móka, de igazából sajnos nem az – azokat a körülményeket kerülgettük, ahol intimebb beszélgetésre került volna sor az IFLA parlamenti szekciója vezetőségi tagjaival. Ők ugyanis rendszeresen, minden konferencia alkalmával rendeztek egy közös vacsorát. Ez kvázi kötelező volt, ott lehetett nagy beszélgetéseket, ismerkedéseket rendezni, nem úgy, mint a viszonylag rövid szekcióülések alkalmával. Ezeket a vacsorákat el kellett kerülnünk, mert az egész heti kiküldetési pénzünk elment volna egy este, ha egyáltalán elég lett volna. A nyugati parlamenti könyvtárvezetők tisztességesen voltak dotálva, úgy hogy ők csak azt regisztrálhatták, hogy valami súlyos gyomorbetegség pusztíthat az akkori keleti blokkban, mert többnyire ezzel tértünk ki a meghívás alól, hogy „... jaj, túl sokat ettem, jaj, valami baj van a gyomrommal ...” Így a részletekről már nem tudtak minket tovább faggatni.

– *Van arról valami emléked, hogy közvetlenül a rendszerváltást megelőző időszakban milyen események, rendezvények voltak, amelyek valamelyest előkészítették, vagy részét képezték a politikai fordulatnak?*

– Igen. Volt nálunk két-három összejövetel. Az akkori képviselőkkel is próbálták a politika iránt érdeklődő emberek valahol összejönni, politikai állásfoglalásukat kifejteni, társakat keresni a saját érvrendszerükhöz, de nem tudták hol megvalósítani. Habár a mi könyvtárunkban nincs hely soha semmire, de annyi helyet mindig össze tudtunk szedni, hogy tíz-húsz embert le tudjunk ültetni. A parlament épületében, de mégse hivatali helyiségekben tudtak találkozni.

Nem tudom, hogy mondtam-e neked, de az IFLA-ról jutott eszembe: már nem voltam igazgatója a könyvtárnak, amikor Stockholmban volt egy IFLA-ülésünk. Tudtam, hogy a Congressional Research Service vezetője néhány kollégájával – a később Frost-program néven ismeretes keleti segélyprogram keretében – Stockholmból Magyarországra jön. Leültünk kávézni. Mondtam: ti most a parlament meghívására odamentek, hogy az információs rendszerünkről, illetve ilyen irányú problémáinkról tájékoztódjatok. Azt kérem tőletek, hogy „brusztoljátok ki”, hogy töltsetek el néhány órát a könyvtárban is (a lehető legtöbbet). Szerveztesetek olyan programot, amely a könyvtár megismerését lehetővé teszi. Én ennél többet nem mondok, csak azt, hogy érdemes. Megígérte, majd később nagyon köszönte a tanácsot.

– *Aztán gyönyörűen kibontakozott ez a program. Elismeréssel kezdtük, én arra gondoltam, hogy talán egy elismeréssel fejezhetnék be a beszélgetést. Szakmai munkád egyik legjelentősebb elismerése az IALL (Jogi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) elnöksége volt, ha lehet ezt így mondani. Mit jelentett ez a munkádban, vagy mit jelentett ez mondjuk az Országgyűlési Könyvtár vonatkozásában?*

– Megint vissza kell nyúlnom Nagy Lajoshoz, aki valóban nagy szerepet játszott az Országgyűlési Könyvtár és az egész '45 utáni magyar jogi információ terén. Nos ő – már nem tudom hogyan – kapcsolatba került az IALL-lal. Illetőleg nem ő, mert itt nem egyénekről volt szó, hanem az Állam- és Jogtudományi Intézet. Amikor éppen az Akadémián volt nagy spórolás, akkor riadtan jött, hogy az Akadémia ki akar lépni az IALL-ból, mert nincs pénze a tagdíjra. Nem próbálnánk-e mi belépni? Vályi Gábor azonnal felfogta, hogy jó ebben benne lenni,

és minisztériumi összeköttetései révén átvettük a tagságot. Tehát mi, Országgyűlési Könyvtár, mint a legnagyobb jogi könyvtár, satöbbi... bekerültünk. Volt aztán egy kellemetlen időszak, mert az IALL egy olyan furcsa szervezet, hogy vagy tagdíjat fizet az ember, és akkor a tagdíj fejében jár a folyóiratuk, vagy a folyóiratot rendeljük meg, és akkor tulajdonképpen jár a tagság. Mi ezt még akkor nem tudtuk, úgy hogy tagok lettünk, majd egy idő után feltűnt – úgy két-három év múlva –, hogy nem jön a folyóirat. Kiderült, hogy főhatóságunk egyszerűen törölte a nemzetközi szervezeti tagságot – akkor éppen őket érte el a takarékosági hullám. Arra már nem gondoltak, értesíteni is kellene az érdekelt intézményt. Mikor nagy utánjárás után, „baráti” alapon fény derült a dologra, önálló intézmény lévén, megrendeltük a folyóiratot. Hiszen ahhoz nem kellett a minisztérium engedélye, hogy mit rendeljünk, és így visszaállt a tagságunk is. Amikor 25 éves lett az IALL, nagy ünnepség volt Freiburgban, ahova Nagy Lajost személy szerint meghívták, és meghívtak engem is, mint az intézmény igazgatóját. Nos, hát akkor Nagy Lajos mindenkinek bemutatott, és feltehetően ódákat zengett arról, hogy az Országgyűlési Könyvtár milyen nagyszerű intézmény. A '80-as évek elején már kezdtek egy kicsit odafigyelni a keleti országokra is, rájöttek, hogy azoknak a népeknek is két fülük van, orruk van, és érdekes módon még esetleg nyelveket is tudnak, és még sok mindent. Két év múlva esedékessé vált egy igazgatótagsági váltás, és felkértek, legyek a vezetőség tagja. Talán nem is kellett sok ódát zengeni rólunk, hiszen '77-ben még Nagy Lajos kérésére, de már Vályi Gábor pénzügyi zsenije kapcsán, Magyarország rendezett egy IALL-konferenciát, ami nagyon jól sikerült. Ezt aztán már az én igazgatótagságom alatt megismételtük '88-ban. Valóban nagy magyar siker volt. Az IALL-ban nagyon sok embert ismertem meg. Nagyon sok embernek el tudtam mondani gondjainkat. (Legtöbbször pénzgondunk volt.) A könyvtár szempontjából az volt a haszon, hogy sok kiadványt kaptunk. A magyar könyvtáros szakma szempontjából elég nagy dolognak tartom, hogy egy szakmai nemzetközi szervezet személyemben magyar elnököt választott. Ez 1992-ben történt, és bevallom, hogy a Ghyczy-díj elnyeréséig az egyik legnagyobb megbecsülésnek tartottam.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Redl Károly

Dr. Wittek Lászlóné (Csűrös Éva)
1929–2003

Megöregedvén mind tudjuk, hogy idős korban nem a feltartóztathatatlan hanyatlás, a törődöttség a szomorú, hanem az, hogy sorra elveszítjük életünk tanúit, eltávoznak szeretteink, barátaink. Egyre gyakrabban kísért Schaár Erzsébet utca-kompozíciójának tragikus látomása: mikor elindulunk az úton, annak mindkét oldalán nyitott ablakú, kitárt ajtajú házakban társak várnak ránk; ha pedig az utca végére érve visszatekintünk, már senkit sem látunk, az utca kiürült. E rám szakadó elárvutság érzésével állok most itt. Négy évtizedes barátságunk kezdete nem volt szokványos. Az egyetemen nem találkoztunk, soha nem dolgoztunk egy osztályon, munkakapcsolat nem volt közöttünk. Az egykori, Múzeum körüti Széchényi Könyvtárban családi szokás volt az új munkatársak bemutatása más osztályokon is. Goriupp Alisz Könyvfeldolgozó osztályán katalogizáltam kezdő könyvtárosként, amikor egy délelőtt, a Gyarapítási osztály új munkatársaként egy sugárzóan kedves, szép fiatal nőt kísértek be hozzánk. Első gondolatom az volt: milyen kár, hogy nem egy osztályon dolgozunk! A bemutatkozó kézfogás után Éva rám nézett, pár pillanatilag habozott, majd megkérdezte: nincs kedved velem ebédelni? A közös ebédek, teázások során e hirtelen feltámadt rokonszenv, megelőlegezett szimpátia az azonos életszemléleten, hasonló érdeklődésen alapuló barátsággá mélyült.

Wittek Éva pár éves tanári munka után, 1957-ben került az Országos Széchényi Könyvtárba, először az akkori Könyvelosztó, majd a gyarapítási osztályra. Latin szakosként elsősorban a régi állomány hiányainak pótlásával, a XVIII–XIX. századi hungarikumok beszerzésével foglalkozott. Így magától értetődő volt, hogy bekapcsolódott a Petrik-féle Magyarország bibliographiája kiegészítéseként készülő 5. kötet anyaggyűjtésébe is. A könyvtár állományának, katalógusrendszerének alapos ismeretével felvértezve (és mellesleg művészettörténet szakosként is) a '60-as évek közepén lett a Kisnyomtatvány- és Plakáttár vezetője. A hanyatott sorsú, többször költöztetett tár állapota lehangoló volt. Wittek Éva négy fontos célt tűzött maga elé. Minden mást megelőzve, a feldolgozatlan, sőt rendezetlen állományrészek rendezését, feldolgozását, hozzáférhetővé tételét szervezte meg. Ezzel párhuzamosan megkezdte a gyűjtőkori problémák tisztázását. Meghatározta a mellőzendő dokumentumtípusokat; megállapodott az érintett osztályokkal a gyűjteményhatárok kérdésében; sikerült munkamegosztást kialakítania más könyvtárakkal, például a gyártmányleírások, ipari katalógusok esetében második nemzeti könyvtárunkkal, a Debreceni Egyetemi Könyvtárral.

A tár életében további fontos változás volt a hivatalos és használati nyomtatványok racionális feldolgozásának megindítása. Míg a gyűjtemény zöménél maga a raktározási rend egyfajta önkatalogizálást is jelentett, addig e nagyon összetett jel-

legű dokumentumtípusnál e módszer elégtelennek bizonyult, ezért tudtommal hazánkban elsőként élt az ún. csoportos feldolgozás lehetőségével. Így a tartalmilag rokonítható dokumentumokról egyetlen közös leírás készült, és a közös ismérv kiemelése mellett a más irányú tájékozódást különféle mutatókkal biztosította.

Végül ahhoz, hogy e célok ne csak elképzelések, szép tervek maradjanak, kialakította az osztály korszerű szervezetét, munkarendjét is. A központtól távoleső, a könyvtár életének perifériájára szorult hosszú rákospalotai évek után még aktív munkatársként élhette meg a Várba költözést, a gyűjtemény méltó elhelyezését. Látványosnak nem nevezhető, de minden nap újbóli helytállást igénylő, kitartó munkájának eredményeként még megélhette, hogy a kutatók folyamatosan bővülő köre fedezte fel a gyűjtemény anyagának forrásértékét és, hogy az olvasói forgalom már az első években megtöbbszöröződött.

Elhatalmasodó betegsége sajnos megakadályozta abban, hogy munkájának eredményeit publikálhassa, kiállításokon mutathassa be. Utódai a könyvtár bicentenáriumára megjelentetett, a Kisnyomtatványtárat és történetét ismertető szép tanulmánykötetük ajánlásában méltán írják: „Köszönet minden – valaha a tárban dolgozó – munkatársnak, sokszor reménytelennek tűnő, áldozatos munkájáért.” Ezt csak azzal a reménnyel egészíthetem ki, hogy az elődök munkája talán nem marad teljesen anonim és köztük Wittek Éva nevét és munkásságát is megőrzi a szakmai emlékezet.

Wittek Éva életének kulcsszava a rend és a szépség szeretete volt. A rendteremtés vágya ösztönözte napi munkáját, amelynek egyhangúságát sokszor csak a tár csodálatos grafikai anyagának szépsége enyhítette. Két korszak volt különösképp kedves számára: az egyik a magyar reformkor volt, így hihetetlen lelkesedéssel beszélt mindig a XIX. század gyönyörű városképi metszeteiről. A másik nagy korszakot az alkalmazott grafika első nagy felvirágzása, a szecesszió jelentette számára. Ma is hallom hangját, ahogy egy-egy szép meghívóról, ex librisről vagy plakátról mesél.

A rend és a szépség szeretete nem csak könyvtári munkáját, magánéletét is áthatotta. Mindig rendezettek voltak gondolatai, vélekedései, rend és béke volt szívében a megpróbáltatások idején is. Rendkívül színes egyéniség volt, nyitott szívű befogadója minden szépnek. Mindörökké emlékezetesek maradnak számomra az együtt látott kiállítások, lett legyen az Chagall, vagy a Mátyás-kiállítás Schallaburgban. Szerette a zenét, feledhetetlenek az együtt hallgatott Ferencsik-koncertek, és soha többé nem tudok úgy belépni az Operába, hogy fel ne néznék az első emeleti bal kilences páholyra, ahová hosszú évekig bérlete szolt.

Amikor betegsége súlyosbodott és megözyegyülve, évről-évre ritkult barátainak száma is, az egyre jobban rázáruló négy fal között vigasza lányának és családjának gondoskodó szeretete és az olvasás élménye maradt. A szellemi és fizikai levegőhiánnyal küszködve sem zúgolódott soha, megőrizte belső harmóniáját és a korlátozott lehetőségek között is tartalmas életet élt. A gyászjelentés szép Sík Sándor-verse híven idézi meg sorsát, egyéniségét. Hiszem, hogy a teher, melyet vinnie kellett, az égi honra készítette fel. Legyen e gondolat vigaszunk most és mindenkoron!

Fügedi Péterné

Muzeális állományt őrző könyvtárak 4. találkozója

(Országos Széchényi Könyvtár, 2003. május 22.)

A Kárpát-medence régi könyveit kutató kollégák tudományos fórumának 4. találkozására szokás szerint májusban került sor a Nemzeti Könyvtárban. A rendezvény központi témája az egyházi gyűjteményekben található könyvek, antikvák vizsgálata volt.

Hubert Gabriella, az Evangélikus Országos Könyvtár (EOK) kutatója *Különgyűjtemények – raktárban és virtuálisan* címmel a Podmaniczky- és Radvánszky-gyűjtemények feltárásáról beszélt. Az egykor Kiskartalon található gyűjtemény báró Podmaniczky Géza (1839–1923) és báró Degenfeld Schomburg Berta (1843–1928) könyvtára volt. Podmaniczky Géza, a Pest Megyei Evangélikus Egyházmegye világi felügyelője, 1868-ban vette feleségül gróf Degenfeld Schomburg Bertát.

A 35 ezer kötetet kitevő gyűjteményt, amely valamennyi tudományágat felölelte, és jelentős hungarica-anyagot is tartalmazott, az örökösök 1929-ben adományozták az evangélikus egyháznak. Ez a főúri könyvtár ma is az EOK különálló gyűjteménye, „A Magyarhoni Evangélikus Egyetemes Egyház Podmaniczky–Degenfeld Könyvtára” nevet viseli.

1949-ben báró Radvánszky Kálmán az evangélikus az egyháznak ajándékozta sajkóközi könyvtárát, amelyet édesapja, báró Radvánszky Béla alapított 1863-ban. Az EOK 1957-ben jött létre. Korábban az Evangélikus Országos Levéltár (EOL) része volt, de önállósodását felgyorsították az 1945 utáni történelmi események, amelyek következtében hagyatékok, magángyűjtemények, iskolai könyvtárak áramlottak be a levéltárhoz tartozó könyvtárba.

Az EOL állománya az említett két főúri adományozáson kívül más jelentős forrásból is gazdagodott. A XIX. században Mária Dorottya főhercegnő tett nagyszerű könyvadományt, a XX. század első felében pedig Scholtz Oszkár közel két évtizedes könyvtárossága hozott jelentős gyarapodást a gyűjteménynek.

Az előadás ismertette a két könyvtár eredeti osztályait. A Podmaniczky–Degenfeld Könyvtár 32 osztálya többek között régi magyarországi nyomtatványokat, ókori szerzőket, természettudományi műveket, jogi és teológiai írásokat ölelt fel. A 22 eredeti egységet számláló Radvánszky Könyvtár a történelmi forrásoktól kezdve a nyelvészetben és irodalmon keresztül a gazdasági műveken át a gyermekkönyvekig bezáróan tartalmazott műveket.

Hubert Gabriella kitért a könyvtártermek eredeti, tehát a kiskartali és a sajkóközi épületekben való elhelyezkedésének ismertetésére, valamint az EOK-ban nyert végleges helyük bemutatására is. Az 1861-ben alapított Podmaniczky–Degenfeld Könyvtár 1885-ben 1312 kötetel, 1927-ben 29292 darab kötetel rendel-

kezett. A sajkózái könyvtár alapítására 1867-ben került sor. A gyűjtemény 1885-ben 5000 kötetet, 1920–1945 között kb. 18500 kötetet számlált. Összefoglalás-képpen el kell mondani, hogy az ajándékozásoknak köszönhetően a két különböző jellegű gyűjtemény – ha nem is maradéktalanul – de átvészelt a XX. századi történelmi változásokat.

Bánhegyi B. Miksa OSB, a pannonhalmi főapátsági könyvtár igazgatója *Egy régi könyvtár – egy régi könyv* című előadása Magnus Aurelius Cassiodorus *Variarum libri XII item De anima liber unus* című műveit tartalmazó antikva sorsát ismertette. A Pannonhalmán található könyv 1533-ban jelent meg Augsburgban, Heinrich Steiner (Siliceus Henricus) műhelyében.

A bencés rend alapítója, Szent Benedek (kb. 480–547) regulája már említi a könyvek fontosságát, és a szabályzat kötelezi a szerzeteseket a szent olvasmányokkal való foglalkozásra. Kortársa, az előkelő származású Cassiodorus (470 k.–562) Theoderich gót király szolgálatában állott, majd a VI. század közepén a saját maga alapította déli-itáliai kolostorba, a *Vivarium*ba vonult vissza. Szabályzata utasításokat tartalmazott az egyházi és az antik szerzők tanulmányozására, a szövegek másolására. Nem tudjuk, hogy Cassiodorus szerzetes volt-e. Tisztázatlan az is, hogy az élet a *Vivarium*ban Szent Benedek regulája szerint folyt-e, de az biztos, hogy Cassiodorusnak nagy szerepe volt az ókori írásos emlékek átmentésében.

A könyvben található bejegyzések vizsgálata hazánk és a rend Mohács utáni történetének szempontjából fontos adalékokkal szolgál. A legkorábbi bejegyzés Újlaki Ferenc (1485–1555) győri püspöktől, Ferdinánd király titkárától és tanácsosától, a tudománykedvelő főpaptól származik 1547-ből. Az antikva további sorsa szorosan kapcsolódik Himelreich György (1583–1637) pannonhalmi főapát személyéhez. A Rómában tanult művelt pap apja és saját könyveit a kolostorra hagyta. Könyveinek saját kezűleg írt, az 1620-as években keletkezett jegyzékében szerepel Cassiodorus műve. A Szent Márton-hegyi apátság 1658-ban készült inventáriumában, amely 2318 kötetet sorol fel, a *Miscellanea* rovatban szintén megtalálható a vizsgált kötet.

A török veszedelmet, pusztítását nagy nehezen átvészelt apátság sorsát II. József pecsételte meg, mivel 1786-ban feloszlatta a rendet. Az értékes gyűjtemény az egyetemi könyvtárba került, ahol az állományt nagy kár érte, mivel a duplumokat eladták. Az egyetemi könyvtár pecsétje látható a könyv címlapján is. Bánhegyi B. Miksa az antikva sorsának ismertetését a rend visszaállításának említésével zárta. Ennek eredményeképpen a könyvek egy része – köztük Cassiodorus szóban forgó két műve is – a XIX. század elején visszakerülhetett Pannonhalmára.

A Nemzeti Könyvtárt képviselő V. *Ecsedy Judit Rejtett hungarikumok nyomában* című előadása a *Hand Press Book Database* (HPB) gyakorlati alkalmazásához nyújtott hasznos tanácsokat. A nemzetközi konzorcium keretében (CERL) működő régi könyves adatbázis a kezdetektől 1830-ig több mint 1 millió tételt tartalmaz. Jelenleg a legjelentősebb európai könyvtárak adatai találhatóak meg a rendszerben.

Az Országos Széchényi Könyvtár frissen elkészült, digitalizált antikvakatalógusát küldte el az adatbázis szerkesztőisége számára, így – mint lelőhely – nem sokára hazánk is képviselteti magát. Részvételünk a nemzetközi állományban 13 ezer rekorddal (17 ezer példány) fogja növelni a HPB-ben kereshető régi könyvek számát. Az adatbázisban főleg XVI. századi ritkaságokat lehet fellelni, így első-

sorban azon műhelyeknek nyújt segítséget, amelyek most készítik el antikvatalógusokat.

Az előadás két csoportot különböztet meg: a kereső kifejezések nem megfelelő ismerete miatt ismeretlenül maradó hungaricumokat és a hamis, vagy fiktív nyomdahellyel kiadott könyveket. A példák a hungaricumok különféle típusainak keresését mutatták be.

Szokolyai Anderko István fordításában jelent meg 1648-ban a *Sérelmes lelkeket gyógyító balsamom...*, amelynek eredeti szerzőjét az RMNY III. kötetének lezárásáig nem sikerült kideríteni. A holland „balsem” cím-szóra keresve sikerült megtalálni a bázisban az eredeti, 1644-ben megjelent művet, amelyet Amsterdamban őriznek. Mivel a cím bármely szavára lehet keresni, ezért vált lehetségessé a találat.

Magyar nyelvre is kereshetünk, ekkor főleg bibliákra fogunk bukkanni. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a XVII. század folyamán a kis méretű protestáns szentíráásokat – néha technikai okokból – külföldön nyomtatták.

A személyi hungarikumok kutatásához Born Ignác XVIII. századi szabadkőműves tudós művei szolgáltak példaképpen. Szabadkőműves íráskor megjelentésekor sok esetben álnevet használtak. Választott szerzőnk két álnevet is használt. Az első (Kuttenpeitscher Ignaz Loyola) alatt megtalálhatjuk egy művét, de itt nincs utalás a szerző eredeti nevére, ellenben a másik álnév (Johann Physiophilus) alatt írt művei keresésekor azokat valódi neve alatt is megtaláljuk, vagyis mindkét névvel regisztrálásra kerültek.

A hamis helynév alatt kiadott példákra rátérve a „Pressburg” szó került vizsgálat alá. Engedély nélkül kiadott könyveknél szívesen használták az említett beszélő nevet az elnyomás szimbólumaként. Mivel a magyarországi nyomdahelyű kiadványok részét képezik a nemzeti bibliográfiának, ki kell deríteni, hogy vajon tényleg a valódi Pozsonyban nyomtatták-e a könyvet.

„Deutschland” megjelöléssel is számos Magyarországon nyomtatott vitairat kutatása közben találkozunk. A hiányos impresszumot több alkalommal általános földrajzi névként értékelte a címleíró, és nem gondolt arra, hogy fiktív nyomdahely is lehet. Egyszóval: a magyarországi nyomtatványként azonosított nyomtatvány a külföldi kollégák számára nem volt gyanús, így az állományban nem a hamis „Deutschland” helynevek között találjuk meg. Az említett példákból jól érzékelhető, hogy jó adatbázist csak jó leírásból lehet készíteni.

Fekete Csaba, a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár kutatója *Melius egy könyve Debrecenben* címmel egy unikális kolligátum sorsát vizsgálta, amely Adam Lonicer *Naturalis historiae opus novum...* (Frankfurt, 1551) című művéből és egy Georg Purbach asztronómiai művéhez írt kommentárból (Bázel, 1556) áll.

A könyv fedőlapján Meliusra utaló superexlibris (PMS 1557) olvasható. Melius Péter (kb. 1531–1572), a magyar reformáció meghatározó alakja, a Debreceni Hitvallás társszerzője, szerkesztője és kiadója 1556. október 25-én Petrus Melius Simigius néven iratkozott be a Wittenbergi Egyetem Magyar Bursa tagjai közé, amelynek később seniora is lett.

A tulajdonos a könyvet a wittenbergi egyetemről hozhatta haza. Az antikva egy rövidebb megszakítást (1699) leszámítva egész végig Debrecenben volt. A provenientia eldöntését nehezíti az a körülmény, hogy a könyv csonka: az első oldalak

hiányoznak. Korabeli katalógus nem létezik, ezért a könyv sorsára vonatkozóan csak a bejegyzésekből tudunk feltételezéseket felállítani. A könyvben több kézírásal is találkozunk: 3 további kéz mellett a legtöbbet író bejegyző Melius lehet.

Melius természettudományos érdeklődését az egyetemen is felkelthették. Sokoldalú tanárai (Paul Eber és Philipp Melanchton) jelentős hatással voltak rá, Melanchton különösen is hangsúlyozta a természettudományi tárgyak fontosságát. A peregrinus évek hatásaitól függetlenül a debreceni püspök saját betegsége is motiváló erő lehetett a természettudományi szakirodalom, ezen belül a füveskönyvek iránti vonzalmában.

A Wittenbergből hozott kolligátum első része forrásként szolgált Mélius magyarul megjelent művéhez, a Herbariumhoz, ebben említi is Adam Lonicer (1527–1586) nevét. Lonicer latin nyelvű kiadása, amelyből a hazai könyvtárak közül csak Debrecenben van példány, nagy fontossággal bír, mert hazai füveskönyv-irodalomunkban előzménynek számíthatjuk.

Koltai András, a Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltárának munkatársa Batthyány Ádám és a németújvári ferencesek könyves kapcsolatairól beszélt. A XVI–XVII. századi oszmán hódítástól gyötört Magyarország fennmaradása szempontjából kiemelkedő szerepe volt főúri udvaroknak. Ezen centrumok katonai és birtokigazgatási szerepük mellett a kultúra központjaiként is szolgáltak. A XVII. században gróf Batthyány Ádám (1610–1659) dunántúli főkapitány udvara ilyen központot jelentett Magyarország nyugati része számára. A főleg Vas megye területén elterülő, majdnem összefüggő birtoktest korábbi urai – gróf Batthyány Ádám felmenői – a XVI. században a protestantizmushoz hajlottak. A lutheránus birtok területén kálvinista prédikátorok is tevékenykedtek.

Gróf Batthyány Ádám, akinek édesapja kálvinista, édesanyja evangélikus volt, 1629-ben katolizált. A döntés meghozatalakor nagy hatást gyakorolt rá Pázmány Péter. Az áttéréstől függetlenül a katolikusok elszigetelt helyzetben maradtak a birtok területén. A gróf több lehetőséget is megpróbált, hogy a lakosságot visszatérítse a katolikus hitre.

Jezsuitákat, majd világi papot (Lónyi Mihály) hívott, de a kísérlet sikertelen volt. A sarutlan ágostonosokkal, majd domonkosokkal is sikertelen maradt a kapcsolatfelvétel. Elképzelését a ferencesekkel tudta megvalósítani. A koldulórend Szűz Máriaról elnevezett rendtartományának tagjai 1640 óta tartózkodtak a gróf birtokain. A németújvári kolostor beiktatására 1649-ben került sor.

A grófi család könyvszeretete nagy múltra tekint, elég csak Batthyányi Boldizsár nevét említenünk. A szerzetesek könyveiről a gróf vásárlással, illetve saját könyveinek átengedésével gondoskodott. Utóbbiról nem tudunk képet rajzolni, mert az átadásról nem készült jegyzék és nem kötöttek letéti szerződést sem. A kolostor mai könyvállománya alapján azt tudjuk megállapítani, hogy milyen szempontok alapján gyarapodott a ferencesek bibliotékája. Eredetét az egykori szerzetesi kolostorok (főként szlavóniai ferences kolostorok) vagy a katolikus plébániák könyvtáraiból vette. A németújvári protestáns iskola és a prédikátorok főleg protestáns szerzőktől származó könyvei is részét képezték az átadásnak. A gróf legalább 1300 kötetet adott át a szerzeteseknek. A németújvári ferences könyvtár későbbi katalógusaiban csak *haereticum*ként emlegetett könyvek Batthyányi Boldizsártól és az uradalom 1643 előtti protestáns lelkészeitől származnak.

Ekler Péter

Angol nyelvű kézikönyv helyismereti gyűjtemények szakemberei számára

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete könyvtára az angol helyismereti csoporttal (CILIP LSG) kialakított immár tízéves kapcsolat eredményeként, újabb angol nyelvű szakkönyvvel gyarapodott, a Michael Dewe szerkesztésében 2002-ben megjelent *Local Studies Management* című könyvvel.

A könyv célja az volt, hogy áttekintést és gyakorlati útmutatót adjon a helyismereti tevékenység alapkérdéseiről, új területeiről a 21. század könyvtárosainak, levéltári, múzeumi vagy magán gyűjtemények kezelőinek.

A könyv fejezetei: helyismereti gyűjtemények és könyvtárak, közgyűjtemények, menedzsment, a helyismereti dokumentumok típusai, gyűjtemény menedzsment, információhoz való hozzáférés és visszakeresés, marketing, tájékoztatás, nemzetközi kitekintés és a jövő tendenciái az Egyesült Királyságban.

Az egyes fejezeteket a helyismereti tevékenység elismert szakemberei írták. A tanulmányok egységes felépítésűek, az adott témát a gyűjtemény oldaláról közelítik, és a közgyűjtemények közötti együttműködésre helyezik a hangsúlyt.

Az összeállítás nem „hogyan csináljam” típusú módszertani kézikönyv, bár az elméleti összefoglalás mellett gazdag utalás történik a gyakorlati megvalósításra Nagy-Britanniában és ahol indokolt, nemzetközi kitekintésben is. Minden fejezet gazdag bibliográfiával zárul. A könyv végén betűrendes index segíti a témára, intézményre illetve földrajzi helyre történő keresést.

Talán megbocsátható, hogy e könyvismertető írója rögtön a magyarországi hivatkozásokat kereste, nem eredménytelenül. Négy fejezetben hivatkoznak a szerzők a magyar helyismereti könyvtárosok gyakorlatára, két magyar kolléga cikkét idézik.

A könyv szerkesztője, Michael Dewe három fejezetet jegyez. A könyvet nyitó tanulmányában a helyismereti gyűjtemények és a könyvtárak kapcsolatát tekinti át történeti és elméleti megközelítésben. Alapos áttekintés olvasható a helyismeret és helytörténet fogalmáról, a helytörténetírás fejlődéséről, a hely- és családtörténetírás népszerűvé válásáról. Külön foglalkozik a helyismereti könyvtárosok szakmai szervezetével. Ugye nem meglepő, hogy a nemzetközi kapcsolatok között a Magyarországgal kialakított együttműködést értékeli a legvirágzóbbnak Michael Dewe.

Magyar könyvtárosok számára is érdekes lehet a könyv utolsó fejezete, mely a jövő lehetőségeit, tendenciáit veszi sorba nemzetközi kitekintéssel. Kulcsszavai: együttműködés, integráció.

Michael Dewe arra az ellentmondásra hívja fel a figyelmet, hogy bár a helyismereti gyűjtemények szerepe egyre nő, mindez nem tükröződik a szakmai pub-

likációkban. Kevés a speciálisan e témával foglalkozó szakirodalom, nehéz a nemzetközi kitekintés, összehasonlítás. Ausztráliát és Magyarországot a pozitív kivételek közé sorolja.

A jövő egyik tendenciája a gyűjtemények integrációja, szorosabb együttműködése. Példaként Németországot, Dániát, Kanadát, Franciaországot említi a szerző. A könyvtárak, levéltárak, múzeumok helyismereti gyűjteményeinek integrációja azonban felvet egy problémát. Félő, hogy a hangsúly ezzel a helytörténeti dokumentumokra helyeződik, és nem fordítanak figyelmet a kortárs helyismereti információk, a környezetvédelmi és kormányzati kiadványok gyűjtésére. A közös gyűjtemények elnevezése – „örökség”, „történeti levéltár” – is ezt a félelmet erősítik.

Az integrált intézmények kezelőinek új típusú szakmai ismeretekkel kell rendelkezniük, interdiszciplináris képzésre kell törekedni. Német, szlovák és amerikai tapasztalatokra hivatkozva a szerző úgy véli, hogy össze kell hangolni a múzeumi, levéltári és a helyismereti munkával foglalkozó könyvtárosok szakmai felkészítését, annak érdekében, hogy alkalmasak legyenek az integrált környezetben való munkavégzésre.

Az együttműködés fontos a retrospektív konverzióhoz és a közös katalogizáláshoz is, melyet a digitalizálás, az információs technika megkönnyít. Nemzeti stratégia kell egy virtuális helyismereti gyűjtemény létrehozására.

A könyv szerzői között ismerősöket is találunk. Elizabeth Melrose a menedzsmentről, Diana Dixon pedig a gyűjtemény menedzselésével kapcsolatos elméleti és gyakorlati tudnivalókról ír, a helyismereti könyvtárosi munkában használható ismeretekre koncentrálna.

A könyvet a helyismereti könyvtárosokon kívül ajánlom mindazoknak, akik szakmai nyelvtudásukat kívánják bővíteni, illetve hasonló kézikönyv megírásának gondolatával foglalkoznak. Hozzáférhető a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete könyvtárában. (Katona Lajos Városi Könyvtár Vác, Budapesti főút 37.)

(Local Studies Collection Management / ed. by Michael Dewe. – Aldershot : Ashgate, cop. 2002. – XII, 196 p. : ill. ; 24 cm)

Gáncsné Nagy Erzsébet

Születésnap köszöntés – egy kissé megkésett könyvismertetéssel

Negyven éve született meg
a német Bibliothekarische Auslandsstelle

A sokunk által jól ismert *Bibliothekarische Auslandsstelle* (BA), a Könyvtári Külvapcsolatok Részlege negyven éve, 1963 nyarán jött létre a német könyvtáros-egyesületek kezdeményezésére. A szintén jól ismert *Deutsches Bibliotheksinstitut* (DBI), a Német Könyvtári Intézet keretében (is) működő intézmény két munkatársa, a kezdeteknél bábáskodó *Gertrud Seydelmann* és a később belépő munkatárs, Elisabeth Simon jóvoltából olvashatunk a részleg tevékenységének 37 évéről abban a vékonyka kiadványban, amely nemrég került kezünkbe a szerzők ajándékként. (Időközben az anyaintézmény, a DBI már három éve a megszüntetés sorsára jutott, és a BA tevékenysége is visszakerült a német könyvtárosegyesületek szövetségéhez, a BDB-hez.)

A hosszú cím mögött – *Austausch, Teilhabe, Erfahrung : bibliothekarische Auslandsarbeit in den Jahren 1963–2000* (azaz *Csere, részvétel, tapasztalatok : a külföldi könyvtárakkal és könyvtárosokkal végzett tevékenység 1963 és 2000 között*) – több és kevesebb is rejlik, mint amit várni lehet. Nem kapunk „hivatalos” értékelést, „hézagmentes” beszámolót: sokkal inkább a két szakember nézeteinek és több éves tapasztalatainak olykor szubjektív, nem ritkán érzelmekkel is színezett összegzését.

Gertrud Seydelmann visszaemlékezései a kezdetektől, 1963-tól indulnak (*Aus den Anfängen der Bibliothekarischen Auslandsstelle. Erinnerungen nach 35 Jahren*, 104–118. p.). A német népkönyvtárak egyesületének (VDV) vezetőségi tagjaként – „civilben” hamburgi munkahelyén könyvtárépítéssel és -tervezéssel is foglalkozó könyvtárosnak – az ő feladata volt a nemzetközi kapcsolatok ápolása, a külföldi cseremunkát vállaló, illetve tanulmányútra menő könyvtárosok segítése, utazásuk előkészítése, majd később a Hamburgba érkező külföldi vendégek fogadása (ismertebb szóval *Betreuung*-ja). Nyugdíjazásáig, 1973-ig több – többek között az 1972. évi budapesti – IFLA-konferencián is részt vett, a kapcsolatokat ott is ápolta, illetve szervezte, és számos könyvtárépítészeti rendezvényen is közreműködött szakértőként. (A magyarokról is szeretettel ír egy külön alfejezetben *Und die Ungarn* címmel a 110–111. oldalon.)

A kötet fő részében szisztematikusan – és helyenként történeti alapvetéssel indítva – Elisabeth Simon közel száz oldalon részletesen fejti ki nézeteit és széles körű tapasztalatait a nemzetközi könyvtári szakmai kapcsolatoknak (a konferenciáknak, tapasztalatcseréknek, a tanulmányutaknak, a munkaerők cseréjének stb.) a fontosságáról, és ismerteti azokat az erőfeszítéseket, programokat, módszereket, területeket, amelyeket a BA ezek érdekében az adott időszakban megtett, lebonyolított és

felhasznált, és amelyek szervezésében maga Simon is nem kevés részt vállalt – mivel a BA egy kis létszámú és szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező részleg volt.

Simon asszony mondanivalóját az alábbi fejezetekre és alfejezetekre osztotta fel (az egyszerűség és az érthetőség kedvéért fordításban közlöm a tartalomjegyzéket):

1. Bevezetesképpen

A könyvek birtoklása

Az információkhoz való hozzáférés

A külföldi könyvtárszakmai kapcsolatépítés mint politikai feladat

2. Útibeszámolóok vagy szerveztelemzések? Az összehasonlító könyvtártudomány Németországban

Nem művelik Németországban az összehasonlító könyvtártudományt

Comparative librarianship

3. A könyvtári együttműködés

Az együttműködéshez azonos célok kellene

A nemzetközi kölcsönzés mint könyvtári együttműködés

A jövő problémáiról folytatott vita közös vonásai

Nemzetközi szakmai szervezetek

4. A könyvtárak mint a nemzetközi kulturális tevékenység résztvevői

A közkönyvtárak mint kulturális intézmények

Könyvtárosok részvétele a kulturális csereprogramokban

Könyvtárosok szakmai csereprogramja

A négyhetes könyvtároscsere-program

A kelet-közép-európai országok részvétele a négyhetes könyvtároscsere-programban

Tanulmányutak

Nemzetközi szakmai információk

Csoportos utak

5. A könyvtárosi szakmai információk átadása

Az információkhoz való hozzáférés

Információcsere és a nemzeti vagy nemzetközi környezet

A könyvtár hozzájárulása a társadalmi kohézióhoz

Költségek és térítések – „free or fee”

Könyvtárak és média-kompetencia

A tudás és a hozzáértés megszerzése továbbképzés révén

Összehasonlítási szempontok a szakmai képzéshez

Az élethosszig való tanulás elősegítése

Továbbképzési formák

A Könyvtári Külsőkapcsolatok Részlegének szerepe a továbbképzésben

A rendezvények tematikus felépítése

Nemzetközi rendezvények – együttműködés különböző bel- és külföldi intézménnyel

Sur-place („helybe vitt”) szemináriumok

Könyvtári menedzsment

Információmenedzsment és média-kompetencia

A nemzetköziség megváltoztatja a menedzsmentstruktúrákat

Intézmények és személyek bekapcsolása a nemzetközi hálózatba

Könyvtári EU-régió
Digitalizálás / digitális könyvtárak
Tanácsadás

6. A nemzetközi könyvtáros-tevékenység mint marketing-eszköz
Mit jelent a marketing a könyvtárosok számára – néhány nemzetközi példa
A kelet-közép-európai könyvtárosokkal folytatott vita a marketingről
Összefoglalás
7. A nemzetközi könyvtáros-tevékenység finanszírozása, a közpénzekből való finanszírozás keretfeltételei
Privát források bevonása – alapítványok, kooperációs partnerek
8. Kitekintés
Politikai keretfeltételek fogják-e meghatározni a jövőt?
A nemzetközi felhasználó

A kötethez több függelék is járul: elsőként a már említett *Emlékezések*, amelyet Seydelmann asszony csupán emlékezetére hagyatkozva írt meg, ezután következnek a *BA* tevékenységéről szóló folyóiratcikkek (119–121. p.) és a konferenciakiadványok (*proceedings*) adatai (122–123. p.), majd egy ajánló bibliográfia a nemzetközi, „komparatív” könyvtárügy kérdéseiről (124–133. p.) – köztük négy magyar (benne egy magyar nyelvű) tétel is –, azután a németországi nemzetközi szemináriumok és a külföldön tartott ún. „sur-place” (azaz helybe vitt) rendezvények felsorolása, végül pedig a *BA* együttműködő partnereinek részletes címlistája (139–163. p.), amelyben az amerikai, ázsiai és európai intézmények között magyarországi intézményeket, szervezeteket is találunk (BME, MEDINFO, MKE, az MTA Könyvtára, az MTA Közgazdasági Intézet könyvtára, az OSI RLP, az OSZK, a PTE és a SZTE Könyvtárai). A művet kétoldalas rövidítésjegyzék zárja.

A recenzens nem rejtheti véka alá, hogy szerencsés embernek tartja magát, mert két alkalommal is meghívást kapott a *BA*-tól: 1994-ben a stuttgarti Birkachban a könyvtárépítésről és -berendezésről szervezett nemzetközi szemináriumon számolhatott be az MTA Könyvtára nemrég átadott régi/új könyvtárépületéről, 1996-ban pedig az alsó-ausztriai Zeilernben egy nemzetközi együttműködésről rendezett tanácskozáson vehetett részt. (Az utóbbiról írt beszámolója a 3K 1996. októberi számában olvasható.) Ezekon a szakmai rendezvényeken az eszmecserek, az előadások és a többi program is olyan ismereteket nyújtottak, amelyeket a szakirodalom olvasása révén is nehezen vagy alig lehet megszerezni – arról nem is szólva, hogy ma sem egyszerű szakmai tapasztalatcsere-utakat szervezni, az anyagi forrásokat előteremteni.

Mindazoknak ajánlom tehát ezt a dolgozatot, akik a könyvtárügy szélesebb, nemzetközi horizontjával is meg kívánják ismerkedni vagy csak kíváncsiak – mert könyvtárosok! –, hiszen a hagyományok és szimpátiák miatt a nagyon fontos (és divatos) angolszász és skandináv orientáció mellett a német szakmai fejlemények és törekvések ismerete ma is fontos, és a jövőben is nagy szerepe lesz.

[Simon, Elisabeth–Seydelmann, Gertrud: Austausch, Teilhabe, Erfahrung : bibliothekarische Auslandsarbeit in den Jahren 1963 – 2000. – Berlin : Ehemaliges Deutsches Bibliotheksinstitut, 2001. – [2], 166 p. – 29 cm]

Murányi Lajos

**AUSTAUSCH
TEILHABE
ERFAHRUNG**

**BIBLIOTHEKARISCHE AUSLANDSARBEIT
IN DEN JAHREN 1963 - 2000**

Elisabeth Simon und Gertrud Seydelmann

